

संक्षिप्त बुद्ध वंश
(प्रथम भाग)

दिवंगत
श्याम लक्ष्मी शिल्पकार
तिरुपि कामगार्थी
लोकेश्वर टोल, जावला-खेल
(वि. सं. १९९२/२०५९)

पुरा नाम	: स्यामलक्ष्मी शिल्पकार
जन्म मिति	: विक्रम सम्बत १९९२ साल जेष्ठ शुक्ल चतुर्दशी पुन्ही, शनिश्चरवारको दिन
दिवंगत	: विक्रम सम्बत २०५९ साल वैशाख, ७ गते शुक्ल पक्ष चैत्र दशै, अष्टमी शनिश्चरवारका दिन
जन्म स्थान	: इच्छा टोल तिछुगल्ली ललितपुर बडा नं. १४
बुबा	: विष्णुलाल श्रेष्ठ
आमा	: प्राणमाया तामाकार
विवाह	: मोतिलाल शिल्पकार संग २००६ साल जेष्ठ महिना
संस्थापक संचालक	: उड कार्भिङ्ग इण्डस्ट्रिज (प्रा.) लि
संस्थापक संचालक	: उड सिजनिङ्ग इण्डस्ट्रिज (प्रा.) लि
किडनी दान	: २०३२ साल जेष्ठ ५ गते दिल्ली स्थित मेडिकल इन्स्टिच्यूट हस्पिटलमा छोरा श्यामलाल शिल्पकारको दुइटा किडनी काम नलान्ने भएकोले आफ्नो एउटा किडनी छोराको शरीरमा ट्रान्सप्लान्ट गरि दान गरेको ।
आजिवन सदस्य	: धर्मकीर्ति विहार गौतमी विहार, लुम्बिनी, धर्मोदय सभा
सदस्य	: बुद्ध विहार, भृकुटी मण्डप, शाक्यसिंह विहार, धैना सुमंगल विहार, लुगुसी
देश भ्रमण	: १. १९७३ मा बैङ्कक, बर्मा, जापान, हङ्कङ २. १९८० दिल्ली, जर्मन, बर्लिन, स्वीजरल्याण्ड, बंगलादेश ३. १९९२ मा हङ्कङ, जापान, फूकुवा, हिरासिमा, बैङ्कक, सिंगापुर ४. १९८५ मा जापान, टोकियो, बैङ्कक, हङ्कङ, ५. १९९६ मा थाईल्याण्ड, बर्मा, म्यान्मा ।

संक्षिप्त बुद्ध वंश

(प्रथम भाग)

धर्मकीर्ति विहार
श्रीघःनघ

प्रकाशकः

मोतीलाल शिल्पकार सपरिवार
लोकेश्वर टोल, जाउलाखेल
फोन नं. ५३३३६६, ५३३२१४

बुद्ध सम्बत् २५४५
नेपाल सम्बत् १९२९
इस्वी सम्बत् २००९
विक्रम सम्बत् २०५८

बोझो संस्करण : २००० प्रति

टाइप सेटिङ्ग : *www.Digital*
भरतकृष्ण महर्जन

मुद्रकः

नील सरस्वती छापाखाना
लाजिम्पाट, काठमाडौं
फोन नं. ४३३०५४

संक्षिप्त बुद्ध वंश किताब

दिवंगत

श्याम लक्ष्मी शिल्पकार

निर्वाण कामना गरि

धर्म दान स्वरुप निशुल्क किताब वितरण गर्ने

दाताहरु

पति, मोतिलाल शिल्पकार

बहिनी, कृष्ण लक्ष्मी शिल्पकार

छोरा, श्रीजेशलाल शिल्पकार

छोरी, अन्जना शिल्पकार

छोरी, श्रीजना शिल्पकार

छोरी, रोजिना शिल्पकार

Di लोकेश्वर टोल, जावलाखेल
ललितपुर

बुद्ध सम्वत २५४६

विक्रम सम्वत २०५९

नेपाल सम्वत १९२२

इशवी सम्वत २००२

२०५९ साल आषाढ १० गते ज्यापुन्ही

बुद्ध धर्म आफ्नो धर्म मानेर आउने दिवंगत श्रीमती श्याम लक्ष्मी शिल्पकार समय समयमा बुद्ध विहारमा गई आफुले सक्ने विहारमा दान प्रदान चन्दा सहायता गरि आइरहेको हो। वखत वखतमा भन्तेहरु गुरुमाहरुलाई आफ्नो घरमा निमन्त्रणा गरि बुद्ध पुजा गरिने भोजन दान गर्ने हरेक बर्षको पाच पटक निमन्त्रणा गर्दै आइरहेको भित्र दिल देखि खुशिभईकन भन्ते गुरुमाहरुलाई दान प्रदान गर्दै आइरहेको हो।

स्वर्गीय श्याम लक्ष्मीको जिवनकालमा भिक्षु महासंघलाई सादर निमन्त्रणा गरि माहापरित्राण पाठ गराई बुद्ध धर्म अगाडी बढाउन प्रेरणा होस भनि धर्म गर्दै आएको पुण्य प्रभावले सकल प्राणी उद्धार होस भनी कामना गरि आएको हो।

दिवंगत श्याम लक्ष्मी शिल्पकारले बुद्ध धर्म बौद्ध देशको भ्रमणको सिलसिलामा थाइल्याण्ड, बर्मा, श्रीलंका, मलेशिया, सिंगापुर सिक्किम विभिन्न भारतको बौद्ध तीर्थ स्थान दर्शन गरी यात्रा गरि आउनु भएको छ।

बुद्ध धर्म पनि प्रचार प्रसार होस्, दिवंगत श्याम लक्ष्मी शिल्पकारको निर्माण कामनार्थ यी बौद्ध किताब प्रकाशन निशुल्क वितरण गरि धर्म दान हुने पुण्यले सकल सन्त्र प्राणीलाई उद्धार होस भनि कामना गरेको छु।

यो पुस्तक निकाललाई सहयोग गर्ने सबैलाई हार्दिक सादर कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु। यो पुस्तक हेरि धर्मको चेतना होस भनि आशा गरि सर्व मनुष्य जातीलाई उद्धार होस्।

भवतु सब्ब मङ्गल

मन्तव्य दिने

पति, मोतिलाल शिल्पकार

प्रकाशकीय

यस 'सक्षिप्त बुद्ध वंश' प्रथम भाग पुस्तक पहिला नेपाल भाषामा प्रकाशन भइसकेको पुस्तक हो। यस पुस्तकलाई कुशुमले नेपाली भाषामा अनुवाद गरिदिएको हुनाले हाल यस पुस्तक नेपाली भाषामा पनि प्रकाशन भएको छ।

दिवंगत श्यामलक्ष्मी शिल्पकारको पुण्य स्मृतिमा प्रकाशित यस पुस्तक प्रकाशनार्थ आवश्यक आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नुहुने मोतीलाल शिल्पकार प्रमुख सपरिवारलाई आयु आरोग्य कामना गर्दै साधुवाद पनि व्यक्त गर्दछु। यसको साथसाथै दिवंगत हुनु भएकी श्यामलक्ष्मी शिल्पकारको निर्वाण कामना पनि गर्दछु।

Dhamma.Digital

समयमा नै पुस्तक प्रकाशनार्थ आवश्यक सहयोग गर्नुहुने नील सरस्वती छापाखानालाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

धम्मवती

सासन धज धम्माचरीय

धर्मकीर्ति विहार

वि. सं. २०५९ असार १०

विषय-सूची

विषय	पृष्ठ
१. २८ जना बुद्धहरू	१
२. कल्प	२-९
- कल्पका प्रकारहरू	
- अवधिको हिसावले कल्पको विभाजन	
- बुद्ध उत्पन्न हुने दुर्लभ	
- बुद्धहरू उत्पन्न हुने अनुसार कल्पको नामाकरण	
- तीनवटा कोलाहलहरू	
३. सारमन्द कल्प	१०-३०
- दीपकर बुद्ध	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	
- यशोधरा हुने सुमीत्राको प्रार्थना	
४. सार कल्प	३१-३५
- कौण्ड्य बुद्ध	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	

५. सारमन्द कल्प	३६-४५
- मगल बुद्ध	
- मगल बुद्धको विशेषता	
- मगल बुद्धको कामना	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	
६. सारमन्द कल्प	४६-४९
- सुमन बुद्ध	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	
७. सारमन्द कल्प	५०-५४
- रेवत बुद्ध	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	
८. सारमन्द कल्प	५५-६०
- शोणित बुद्ध	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	
९. वर कल्प	६१-६५
- अनोम दस्सी बुद्ध	
- गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्त्व	
१०. २८ जना तथागतहरूको नामावली	

२८ जना बुद्धहरू

२८ जना बुद्धहरूको नामावली यस प्रकार रहेका छन्:-

१ तण्हकर बुद्ध	१५ सुजात बुद्ध
२ मेधकर बुद्ध	१६ पियदस्सी बुद्ध
३ शरणकर बुद्ध	१७ अत्थदस्सी बुद्ध
४ दीपकर बुद्ध	१८ धम्मदस्सी बुद्ध
५ कोण्डञ्ज बुद्ध	१९ सिद्धत्थ बुद्ध
६ मङ्गल बुद्ध	२० तिस्स बुद्ध
७ सुमन बुद्ध	२१ फुरस्स बुद्ध
८ रेवत बुद्ध	२२ विपरसी बुद्ध
९ सोभित बुद्ध	२३ सिखी बुद्ध
१० अनोमदस्सी बुद्ध	२४ वंस्सभू बुद्ध
११ पदुम बुद्ध	२५ ककुसन्ध बुद्ध
१२ नारद बुद्ध	२६ कोणागमण बुद्ध
१३ पडुमुत्तर बुद्ध	२७ कस्सप बुद्ध
१४ सुमेध बुद्ध	२८ गौतम बुद्ध

१ ♦ संक्षिप्त ग्राह संज्ञा

कल्प

यो ससार उत्पत्ति र विनाशको धारमा दगुरिरहेको छ । प्राकृतिक स्वभाव अर्थात अनित्यको नियम अनुसार कल्प उत्थान हुँदै क्रमैसग विनाश हुँदै फेरि क्रमैसग उत्थान हुँदै जान्छ । यो क्रम अटुटरूपले निरन्तर चलिरहन्छ । यसलाई नै कल्प वा कल्पको उत्थान र पतन भनिन्छ ।

मनुष्यहरूको विवेक, बुद्धि, धर्म चेतना, मेहनत शुद्ध आचरण आदि कारणहरूले गर्दा कल्प उत्थान हुँदै आउँछ । यसले मनुष्यहरूको आयु र उनीहरूको शारीरिक उचाइमा समेत प्रभाव पार्छ । मनुष्यहरूको आयु बढ्दै असंख्य वर्षसम्म पनि पुग्छ । आचरण मनोवृत्ति आदि स्वच्छ निर्मल हुँदै धार्मिक सत्यताको आधारमा मनुष्यहरूको समय परिस्थिति सचालन हुँदै जान्छ । *Dhamma.Digital*

फेरि मनुष्यहरूकै कुकर्म, लोभ, क्रोध, मोह आदि दूषित मनस्थितिले गर्दा मनुष्यहरूको आचरणलाई मात्र दुराचरण बनाइदिने होइन कल्प समेत नाश हुँदै पतन भएर जान्छ । यसको प्रभावले पनि मनुष्यहरूको आयु र उचाईमा समेत प्रभाव पार्छ । मनुष्यहरूको आयु घट्दै १० वर्षसम्म पनि पुग्न जानेछ । उचाई पनि होचो (पुङ्को) हुँदै जानेछ ।

कल्पका प्रकारहरू

कल्प ६ प्रकारका छन् :-

१. सार कल्प	२. मण्ड कल्प
३. वर कल्प	४. सारमण्ड कल्प
५. भद्र कल्प	६. सूय कल्प

अवधिको हिसाबबाट कल्पको विभाजन :-

असंख्य आयु देखि १० (दश) वर्ष सम्मको

आयुलाई	- आयु कल्प
आयुभर कल्प ६४ औं पटकको	- एक अन्तर कल्प
६४ औं अन्तर कल्पको	- एक असंख्य कल्प
४ औं असंख्य कल्पको	- एक महाकल्प ।

बुद्ध उत्पन्न हुने दुर्लभ

लोकमा बुद्ध उत्पन्न हुने अत्यन्तै दुर्लभ छ । एक जना बुद्ध उत्पन्न हुनको लागि असंख्य कल्पसम्म जन्म जन्ममा बुद्ध हुनको लागि चाहिने पारमिता धर्म पूर्ण गर्नु पर्छ । पारमिता धर्म पूर्ण गर्ने भनेको कम सजिलो छैन अत्यन्तै कठिन छ । अत्यन्त कष्ट, कठिन दुःख आएता पनि भविष्यमा बुद्ध हुने बोधिसत्त्वहरूले मनमा ठूलो धैर्य धारण गरी पारमिताहरू पूर्ण गर्दै जानुहुन्छ । बोधिसत्त्वले यसरी दुःख सहेर पारमिताहरू पूर्ण गर्नुको लक्ष आफ्नो व्यक्तिगत सुखको निमित्त होइन प्राणीहरूका लागि यो भयावह संसारमा जन्म, रोग, बुद्ध र मृत्यु आदि दुःखबाट मुक्त गरी शान्त निर्वाण सुख दिनको लागि नै हो ।

३ ♦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

बुद्ध उत्पन्न हुनुभन्दा अगाडि सबभन्दा पहिला कल्प उत्थान हुनेछ । कल्प उत्थान हुनका लागि पनि सबभन्दा पहिला पृथ्वीमा अत्यन्तै वासना आउने कमलको फूल फुलिरहनेछ । उक्त कमलको फूलको सुगन्ध ब्रह्मलोकसम्म पनि फैलिरहन्छ । कमलफूलको सुगन्धित वासनाले गर्दा ब्रह्माहरू (देवताहरू) कमलको फूल फुलिरहेको तलाउमा आई अवलोकन गर्न आउने अवस्थामा कमलको फूलको माथि बुद्धहरूले पहिरिनुहुने चीवर पनि फुलिरहेको देख्छ र उक्त चीवरलाई उनीहरूले आफ्नै भूवनमा लागि सुरक्षितका साथ राखिन्छ । यसरी एक जोड मात्र चीवर भेटिएमा सार भयो ! यो कल्प सार भयो !! भन्दै उक्त चीवर लिएर जान्छ । यही अनुसार कमलको फूलमाथि फुलिरहेको चीवर हेरेर र चीवरको संख्या अनुसार यस कल्पमा यति जना बुद्धहरू उत्पन्न हुनेछन् भनि कल्पलाई नामाकरण गर्छ । चीवरको रंगपनि कमलको जस्तै गुलाफि रंग वा कमलको फूलको केशरीको रंग जस्तै पहेंलो पनि हुन सक्छ ।

बुद्धहरू उत्पन्न हुने संख्या अनुसार कल्पको नामाकरण

एकजना मात्र बुद्ध उत्पन्न हुने कल्पलाई	सार कल्प
दुईजना बुद्धहरू उत्पन्न हुने कल्पलाई	मण्ड कल्प
तीनजना बुद्धहरू उत्पन्न हुने कल्पलाई	वर कल्प
चारजना बुद्धहरू उत्पन्न हुने कल्पलाई	सारमण्ड कल्प
पाँचजना बुद्धहरू उत्पन्न हुने कल्पलाई	भद्र कल्प

४ ♦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

पारमि पूर्ण गर्न नसकेको कारणले गर्दा एकजना पनि बुद्ध उत्पन्न हुन नसक्ने कल्पलाई सून्य कल्प भनिन्छ ।

भगवान बुद्धले भन्नु भए अनुसार २८ जवान तथागतहरू यी ५ वटा कल्प अवधि भित्र एकजना, दुईजना, तीनजना, चार जना गर्दै उत्पन्न भइसक्नु भयो । उहाँ शाक्यमुनि बुद्धले भन्नु भए अनुसार विभिन्न कल्पमा उत्पन्न भई देव, मनुष्य र ब्रह्माहरूलाई दुःखबाट मुक्त गराउने बाटो देखाउनु हुने तथागतहरूको नामावलि यस प्रकारका छन् :-

क्र.सं.	बुद्धहरूको नामावलि	कल्प
१.	तण्हकर बुद्ध	सारमण्ड कल्प
२.	मेधकर बुद्ध	-
३.	शरणकर बुद्ध	-
४.	दीपकर बुद्ध	-
५.	कोण्डञ्ज बुद्ध	सार कल्प
६.	मङ्गल बुद्ध	सारमण्ड कल्प
७.	सुमन बुद्ध	-
८.	रेवत बुद्ध	-
९.	सोभित बुद्ध	-
१०.	अनोमदस्सी बुद्ध	वर कल्प
११.	पटुम बुद्ध	-
१२.	नारद बुद्ध	-
१३.	पटुमुत्तर बुद्ध	सार कल्प

५ ✦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

१४.	सुमेध बुद्ध	मण्ड कल्प
१५.	सुजात बुद्ध	-
१६.	पियदस्सी बुद्ध	वर कल्प
१७.	अत्यदस्सी बुद्ध	-
१८.	धम्मदस्सी बुद्ध	-
१९.	सिद्धत्थ बुद्ध	सार कल्प
२०.	तिस्स बुद्ध	मण्ड कल्प
२१.	फुरस्स बुद्ध	-
२२.	विपस्सी बुद्ध	सार कल्प
२३.	सिखी बुद्ध	मण्ड कल्प
२४.	बेस्सभू बुद्ध	-
२५.	ककुसन्ध बुद्ध	भद्र कल्प
२६.	कोणागमण बुद्ध	-
२७.	कस्सप बुद्ध	-
२८.	गौतम बुद्ध	-
२९.	मैत्री बुद्ध (भविष्यमा आउनु हुने)	-

दीपकर बुद्धभन्दा अगाडिका बुद्धहरू तण्हकर बुद्ध, मेधकर बुद्ध र शरणकर बुद्धहरूको जीवनी बारे बुद्धवशमा कुनै पनि व्याख्या गरिएको छैन । किनभने दीपकर बुद्धले वर्तमान शाक्यमुनि बुद्धहुने सुमेध ऋषिलाई भद्रकल्पमा बुद्ध नै हुनेछ भनि भविष्यवाणी गर्नु भएको थियो । यसरी दीपकर बुद्धको समयदेखि उहाँलाई बोधिसत्व भनी चिनिन थाल्यो ।

६ ♦ संश्लिप्त बुद्ध वंश

यसैकारणले दीपकर बुद्धलाई विशेष महत्त्व दिइराखेको हो । हाम्रो देश नेपालमा पनि बौद्ध संस्कृति, बौद्ध परंपराको अध्ययन गरी हेर्दा दीपकर बुद्धलाई नै विशेष महत्त्व दिई पूजा गरिएको देखिन्छ । उदाहरणको लागि काठमाडौं उपत्यका भित्र बुद्धहरूको पूजा गर्ने अवस्थामा, सम्यकपूजा गर्दा दीपकर तथागतलाई नै सबभन्दा पहिले पूजा गर्ने परंपरा आजसम्म पनि छदैंछ ।

तीनवटा कोलाहलहरू

१. कल्प कोलाहल

माथि उल्लेख भएको ६ वटा कल्पहरू मध्ये एउटा कल्प पतन भएर जानका लागि एक लाख वर्ष पहिले देखि नै कल्प कोलाहल भनेर कोलाहल शुरू हुन्छ । यो कोलाहल पतन हुन लागेको अर्थात् विनाश हुन लागेको सूचना हो ।

पतन हुन लागेको सूचना दिन आउने कामधायुको लोहव्यूह नामक एक देवता आई एकलाख वर्ष पछि यो कल्प पतन हुँदैछ, त्यसपछि फेरि अर्को नयाँ कल्प शुरू हुनेछ, कल्प पतन भएर प्राणीहरूले दुःख कष्ट भोग्नु पर्ने अवस्था आउँदैछ छ भनि सूचना दिन आउँछ ।

कल्प विनाश पानीबाट पनि हुन सक्छ । आगलागि भएर पनि कल्प विनाश हुन सक्छ । हुरी बतासले पनि कल्प विनाश हुन सक्छ । त्यसैले लोह-व्यूह नामक देवता आई आफ्नो केश सबै फिँजाएर रातो बस्त्र लगाई, रूँदै, आँसु पुछ्दै अत्यन्तै विरह गर्दै, कुरूप भेष धारण गरेर घुम्दै घुम्दै सूचना दिइरहन्छ । यो कल्प विनाश हुन लागेको छ हामी सम्पूर्ण पतन हुन लाग्दैछौं हामीमा धर्मचित्त हराउँदैछ त्यसैले हे साथीहरू ! हामी सबले भित्री हृदय देखिन विवेकपूर्वक

धर्मचित्त उत्पन्न गराउनु पथ्यो, परस्पर मैत्री सहयोग, आमाबुबाको सेवा गर्ने, आफूभन्दा जेठोहरूलाई बा आदर गौरव राख्नु पर्नेहरूलाई गौरव राख्ने बानि बसाल्नु आवश्यक भयो भनेर त्यस देवताले सूचना दिन आउँछ । त्यसैलाई कल्प कोलाहल भनिन्छ ।

२. बुद्ध कोलाहल

यस लोकमा बुद्ध उत्पन्न हुनको लागि पनि हजार वर्ष अगाडि देखिन् बुद्ध उत्पन्न हुन लागेको छ भनेर कोलाहल शुरू हन्छ । यो सूचना लोकपाल देवता आएर हजार वर्षपछि मनुष्यलोकमा बुद्ध उत्पन्न हुनेछ भन्दै घुम्दै सूचना दिन्छ । यो कुरा सम्पूर्ण देवताहरूले देवलोकमा रहनु भएका बोधिसत्व कहाँ गई यसरी प्रार्थना गर्छ - भो बोधिसत्व ! 'तपाईं छिटै बुद्ध हुनको लागि मनुष्यलोकमा जानुहोस् । तपाईंले दुःख भोगेर पारमिता पुन्याउनु भएको दिव्य सुख भोग गर्नका लागि होइन, बुद्ध भएर प्राणीहरूलाई दुःखबाट मुक्त गराउनका लागि हो ।' यसलाई बुद्ध कोलाहल भनिन्छ ।

३. चक्रवर्ती कोलाहल

शय वर्ष पछि यस लोकमा चक्रवर्ती राजा उत्पन्न हुनेछ भनेर पनि देवताहरूले सूचना दिदै घुमिरहन्छ । यसलाई चक्रवर्ती कोलाहल भनिन्छ ।

९ ✦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

सारमन्द कल्प

दीपकर बुद्ध

दीपकर बुद्ध २८ औं तथागतहरू मध्ये ४ औं बुद्ध हुनुहुन्छ । यस भद्र कल्पबाट चार असंख्य र एकलाख कल्प पहिले सारमन्द कल्पमा तण्हंकर बुद्ध, मेधंकर बुद्ध र शरणंकर बुद्ध आदि तीन जना बुद्धहरू उत्पन्न भइसक्नु भयो । शरणंकर बुद्धको परिनिर्वाण पछि मनुष्यहरूको आयु एकलाख वर्ष भएको वेलामा भविष्यमा गौतम बुद्ध हुने सुमेध ऋषि (वोधिसत्त्व) बुद्ध हुनेछ भनि नियत व्याधि (भविष्यवाणी) गर्नु हुने दीपकर तथागत पारमी धर्म पूर्ण गरी लोकमा बुद्ध हुनु भयो ।

यसरी दीपकर बुद्धले पनि अगाडिका बुद्धहरूले जस्तै नै पारमिहरू पूर्ण गर्नु भई बुद्ध उत्पन्न हुने समय अनुकूल नभएसम्म तृप्तिता भूवनमा रहन भएको थियो । त्याही रहनु भई वहाँ बोधिसत्त्वहरूले बुद्ध हुनका लागि पृथ्वीमा जन्म लिन आउनु भन्दा अगाडि हेर्नु पर्ने पञ्च महाविलोकन (पाँच प्रकार का अनुकुल स्थितिहरूको अवलोकन) गर्नु भयो ।

बुद्ध भएर जन्मनु भन्दा अगाडि बोधिसत्त्वहरूले विचार पुऱ्याउनु हुने पाँच वटा अनुकुल स्थितिहरू (पञ्च महाविलोकन) यस प्रकारका छन्:-

१. समय काल : बुद्ध हुने व्यक्तिले जन्म लिन आउने वेला मनुष्यहरूको आयु शयवर्ष देखिन एक लाख वर्षको बीचमा हुनु पर्ने ।
२. दीप : जम्बुद्विपमा जन्म लिनुपर्ने ।
३. देश : मध्ये देश (वर्तमान उत्तर भारत) तिर अर्थात त्यसको दायं बायाँतिर जन्म लिनुपर्ने ।
४. कूल : ब्राह्मण अर्थात क्षेत्री कूलमा जन्म लिनुपर्ने ।
५. मातृआयु परिच्छेद : दश महिना वा सात दिन मात्र आयु बाँकि रहेको र शील आचरणले परिपूर्ण भएकी आमाको कोखबाट जन्म लिनुपर्ने ।

यी पाँचै वटा अंगहरूले युक्त भइरहको अवस्थामा वहाँ बोधिसत्व उत्तरा नक्षत्रले युक्त भएर बन्धुमती नगरमा सुदेव महाराजको कूलमा उहाँकी अग्र महारानी सुमेधाको गर्भमा वास गर्नु भयो । दीपकर बोधिसत्व गर्भवास भए देखिन सुदेव महाराजले आफ्नी अग्रमहारानी सुमेधालाई सेवा सुश्रुषागर्ने धेरै सेवीकाहरू राखिदिए । दश महिना पूर्ण भइसकेपछि बत्तिस महापुरुष लक्षणले युक्त भएको दीपकर राजकुमार भएर जन्म हुनुभयो । त्यस अवस्थामा भूमि कम्प पनि भयो ।

दीपकर राजकुमार तरुण हुँदै आएपछि वहाँलाई तीन वटा ऋतुलाई सुहार्दो तीनवटा दरवारहरू पनि बनाइदियो । यी तीनवटा दरवारहरू यस प्रकारका छन् :

१. हस पासाद
२. मयूर पासाद
३. क्वञ्ज पासाद

यसरी वैश पुगेपछि दीपकर वोधिसत्वको विवाह राजकुमारी पद्मादेवीसंग सुसम्पन्न भयो। युवराज्ञी पद्मा देवीसगै एकलाख सेवीकाहरू पनि थिए।

तीनवटा दरवारमा दीपकर वोधिसत्वले आफ्नो इच्छा अनुसार पञ्चकाम सुख अनुभव गर्दा गर्दै दशहजार वर्ष पनि वित्यो। युवराज्ञी पद्मादेवीबाट राजकुमार उसभ खण्डको जन्म भयो।

एकदिन वोधिसत्व दीपकर वगैचामा विचरण गरिरहनु भएको अवस्थामा बुढाबुढी, रोगी, मृतक र एक भिक्षु यी चार निमित्त देख्नु भएकोले साधै विरक्तिनु भयो। त्यसपछि वहाँले ८४ हजार हात्ति सवार भएर आएका आफ्ना आफन्त परिवारहरू सहित वगैचामा निस्कनु भयो। वगैचामा पुग्ने वित्तिकै विश्वकर्मा देवपुत्र आई वहाँलाई अनेकन प्रकारको आभूषण लगाई सुसज्जित पार्नुभो। त्यसपछि वहाँ वगैचाको एउटा ठूलो ढुङ्गामाथि पल्टी कसेर बस्नुभयो। वहाँको मनमा जाति जरा व्याधि र मरणको स्वभाव देखेर ज्यादै विरक्त हुनुभयो। यसै अवस्थामा सुद्धाबास भूवनबाट अरहन्त भइसक्नु भएका ब्रह्मा आएर दीपकर कुमारलाई अष्ट परिष्कार दान दिनु भयो। राजकुमारले यो परिष्कार त्यागीहरूले मात्र पहिरिने भनेर

थाहापाउना साथ आफ्नो केश आफ्नै तरवारल काटी ब्रह्माले दिनु भएको अष्ट परिष्कार चीवर पहिरनु भयो । काटी सकेको केश आकाशमा हुत्याइदिनु भयो । इन्द्र देवता आएर त्यस केशलाई सुनको पात्रमा थापेर त्रायतिस देवलोकमा तीन योजन भएको इन्दनीला भन्ने ढुङ्गाको माथि मुकुट चैत्य बनाई त्यही स्थापना गरे ।

दीपकर बोधिसत्त्वले केश काटी चीवरवस्त्र पहिरि सकेपछि गृहस्थको राजषी वस्त्र पनि आकासमै फालिदिनु भयो । त्यस गृहस्थको राजषीवस्त्र पनि ब्रह्माले लगेर ब्रह्मालोकको सुद्धावास भूवनमा बाह्ययोजन भएको चैत्य बनाएर त्यसैमा स्थापना गर्नु भयो । दीपकर बोधिसत्त्व प्रद्वज्या भएको देखेर वहाँसँगै वगैचामा निस्कनु भएका दशलख आफन्तहरू पनि वहाँको सेवाको लागि त्यागी नै भए ।

दीपकर बोधिसत्त्व त्यही वगैचामा दश महिना सम्म उद्दै नउठिकन दुष्कर चर्या, ध्यान गर्नु भयो । त्यसपछि बैशाख पूर्णिमाको दिन पात्र धारण गर्नु भई वहाँ भिक्षाटन जानु भयो । वहाँका सेवकहरू पनि सबै भिक्षाटन जानु भयो । बीच बाटोमा केहि व्यक्तिहरूले पूजाको लागि भनी पकाइ राखेको क्षीर भोजन सबै वहाँहरूलाई नै दान गरियो । वहाँहरूले क्षीर भोजन गरी सकेपछि घाम डुब्न लागेको समयमा दीपकर बोधिसत्त्वले आफ्नो साथमा रहेका सम्पूर्ण परिवारहरूलाई छोडेर एकलै जंगल भित्र पस्नु भयो । त्यस अवस्थामा सुनन्द

भन्ने आजीवक एकजनाले वहाँलाई आठमुठा घाँस दान गयो । त्यही घाँसलाई वहाँले वरको रूखमुनि विछ्याई चार अंगले युक्त भएको वीर्यलाई अगाडि राखी वा चार अंले युक्त वीर्यलाई प्रयोग गर्नु भई ध्यान गर्नु भयो ।

चार अंगले युक्त वीर्य भनेको रगत, मासु, हाड आदि सुकेर गएतापनि बुद्धत्व प्राप्त नभएसम्म यस स्थानबाट उठेर जाने छैन भनेर दृढ निश्चय गरेर बस्नुलाई भनिन्छ ।

त्यस अवस्थामा मारगणहरूले वहाँलाई बाधा पुऱ्याउन आयो । विनीहरूलाई वहाँले आफ्नो दश पारमिताको बलले जित्नु भयो । यस प्रकार वहाँले क्रमैसग बुद्धत्व ज्ञान प्राप्त गर्नु भयो ।

१. प्रथमयाममा पुब्बे निवास ज्ञान
२. मज्झिमयाममा दिब्बचक्षु ज्ञान
३. पश्चिमयाममा अर्थात अन्तिमयाममा चतुर्आर्य सत्य बोध भएर आसवक्खय ज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध हुनु भयो ।

यसरी ४९ दिनसम्म बुद्धहरूको नियम अनुसार वहाँ दीपकर बुद्ध बुद्धगयामा नै बस्नु भई सप्त सप्ताह विताउनु भयो । यसै वेलामा ब्रह्मा आएर बुद्धसग धर्मदेशना गर्नको लागि प्रार्थना गरेकोले दीपकर बुद्ध सुनन्दाराम भन्ने स्थानमा जातुभई (हाल मृगदावन सारनाथ) धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नु भयो । त्यसवेला अनगिन्ति देव मुन्यहरूले अमृत निर्वाणलाई साक्षात्कार गर्न सफल भए ।

दीपकर बुद्धको शारीरिक उचाई ८० हात र आयु
एकलाख वर्ष थियो ।

दीपकर तथागतको अग्रभावकहरू :-

- १ भिक्षु सुमंगल स्थविर
- २ भिक्षु तिस्स स्थविर

अग्र भ्राविकाहरू :-

- १ भिक्षुणी नन्दाधेरी
- २ भिक्षुणी सुनन्दा धेरी

निजि सेवक :-

- १ भिक्षु सागत स्थविर

मूख्य उपासकहरू

- १ तपुस्स
- २ भल्लुक

मूख्य उपासिकाहरू :-

- १ सिरीमा
- २ शोणा

गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व

सुमेध ऋषि

यस कल्पबाट चार असंख्य र एक लाख कल्प अगाडि सारमन्द कल्पमा तण्हकर बुद्ध, मेधकर बुद्ध, शरणकर बुद्ध आदि तीन जना बुद्धहरूसग बुद्ध हुनका लागि सुमेध ऋषिले शरीर, वचन र मनबाट प्रार्थना गरेर आएतापनि आठ अंग (आठअभिनिहार) पूर्ण नभएकोले वहाँले नियतव्याधि प्राप्त गर्न सकेको छिएन । यसैले वहाँ साधारण बोधिसत्व मात्रै भएर रहनु भयो ।

शरणकर बुद्धको समयमा अमरावती भन्ने देशमा वहाँले धेरै लौकिक सुख भोग गर्नु हुँदै दान शील भावना आदि पारमिता पूर्ण गर्नु हुँदै बुद्ध हुन सक्नु भनी प्रार्थना गर्नु भयो । तैपनि वहाँले नियत व्याधि प्राप्त गर्न सक्नु भएन ।

दीपकर तथागतको समयमा सुमेध ऋषि भएको समयमा मात्र वहाँ आठ अंगले पूर्ण युक्त हुनु भयो । सुमेधको मातापिता परलोक भइसके पछि वहाँको घरगृहस्थ रेखदेख गर्ने कर्मचारीले सम्पूर्ण धनसम्पत्तिको विवरण सुनाएर यसरी भन्यो - "सुमेध कुमार ! यी धन सम्पत्तिहरू हजूरको जिज्यु बुबाज्यु, मातापिता आदि परपराबाट कमाएर जोडिएका हुन्" । यो

कुरा सुन्ने बित्तिकै सुमेध कुमारले त्यस कर्मचारीलाई यसरी भन्नु भयो - "यी सम्पत्तिहरू मेरा जिज्युबुबाज्यु मातापिताहरूले साथमा लम्नु भएन ? किन छोडेर जानुभो ?"

कर्मचारीले भन्यो - "परलोकमा जानेहरूले यस प्रकार का भौतिक धन सम्पत्तिहरू साथमा लैजान सक्दैनन् । यसरी लैजाने दस्तुरै छैन । यतिमात्र होइन आफ्ना मनपरेका छोराछोरी दाजुभाई आदि सम्पूर्ण परिवारहरू पनि छोडेर जान्छन् । यो संसारको स्वभाव हो ।"

यो कुरा सुनेर सुमेधकुमारको मनमा ठूलो संवेग उत्पन्न भयो । मेरा आमाबाबुले छोडेर जानु भएको धन म साथमा लगेरै छाड्छु भनेर प्रतिज्ञा गरेर राजा कहाँ गएर यसरी निवेदन गर्न जानु भयो -

महाराज ! मेरो घरमा रहेको सम्पत्ति मेरो इच्छा अनुसार प्रयोग गर्न सकिन्छ कि ?

राजा - "तिम्रो आमाबाबुको पुख्रौली सम्पत्ति त्यसमा पनि तिम्रो तिम्रो आमाबाबुको एक्लो छोरो भएको नाताले पनि तिम्रो इच्छा अनुसार प्रयोग गर्न सक्नेछौ ।"

यस प्रकारको अनुमति प्राप्त गरिसकेपछि वहाँले यसरी मनमनै निश्चित गर्नु भयो यी सारा सम्पत्ति मैले त्याग गरेर जानेछु । यति मनमा राखी आफ्नो निवास स्थानमा फर्केर सम्पूर्ण ढुकुटीहरू खोलेर कसकसलाई के के चाहिन्छ लिएर जानु भनि सबै सम्पत्ति दान दिनु भयो ।

सुमेधकुमार गृहस्थाश्रम देखेर साह्रै विरक्तिनु भयो ।
 वहाँलाई गृहस्थाश्रममा वस्नु भनेको दन्किरहेको आगोको
 ज्वालामा बस्नु समान थानेर गृहत्याग गरी हिमालयतिर एकान्त
 स्थानमा तपस्या गर्न जानु भयो । केहि समयपछि हिमालयमा
 रहेको आश्रमलाई पनि त्यागेर खुल्ला आकासमा रूख मुनि
 बसेर रूखबाट भरेका फलमात्र ग्रहणगरी सात दिनसम्म तपस्या
 गर्नु भई पाँच अभिज्ञा र आठ प्रकारका समापत्ति ज्ञान आदि
 प्राप्त गर्नु भयो ।

एकदिन वहाँ शहरतिर जानु भएको समयमा दीपकर
 तथागत सहित धेरै भिक्षुसंघहरू पनि त्यही शहरतिर आइरहनु
 भएको थियो । वहाँहरू रमावती भन्ने शहरमा सुदर्शन नामक
 विहारमा रहनु भएको थियो । भोलिपल्ट दान कार्यक्रम भएकोले
 त्यस दानमण्डपमा जानको लागि भिक्षुसंघ सहित दीपकर बुद्ध
 शहरतिर जानु भयो । त्यस अवस्थामा शहरवासीहरूले सुगन्धित
 धुप, फूल आदि लिएर बुद्धको स्वागतको लागि गइरहे भने
 कोहि बाटोको सर-सफाई र वाटो बनाउनमा लागिरहेका
 थिए । उता सुमेध ऋषि पनि आफ्नो आसनबाट उठेर रमावती
 देशतिर लाग्नु भयो । त्यस क्षेत्रमा भने मानिसहरू उत्साहपूर्वक,
 उमङ्गपूर्वक काममा जुतिरहेको देखेर अवश्य पनि यहाँ कुनै
 कुशल मंगल कार्य भइरहेको हुनसक्छ भनि आकाश मार्ग
 बाटै तल भर्नु भयो । वहाँले काममा जुटिरहेका व्यक्तिहरूसंग
 सोध्नु भयो - हे नगरवासीहरू ! तिमीहरू के को लागि
 यसरी काममा जुतिरहेका ?

नगरवासीहरूले भन्यो - "भो ऋषिज्यू! दीपकर तथागत अहिले यहाँ आउंदै हुनुहुन्छ ।"

सुमेध ऋषिलाई "तथागत" भन्ने शब्द सुन्ने वित्तिकै साँढै हर्षलाग्यो र आफूले पनि बाटो बनाउनमा सहभागि हुनका लागि नगरवासीहरूसँग बाटो बनाउने ठाउँ र अनुमति माग्नु भयो ।

त्याहाँका मानिसहरूले वहाँलाई सान्धै बनाउन गाह्रो हिलै हिलो भएको बाटो बनाउन लगायो ।

सुमेध ऋषिले आफ्नो ऋद्धिबलले होइन आफ्नै परिश्रमले बाटो बनाउन थाल्नु भयो । तर बाटो बनाउने कार्य पुरा नहुँदैमा दीपकर बुद्ध आउनु भयो । तथागतलाई हिलो भएको बाटोमा हिँडाउन अयोग्य सभ्नी आफ्नो कपडा हिलोमा विछ्याई त्यस माथि आफ्नो शरीर नै विछ्याएर दीपकर बुद्ध आफ्नो शरीरमा टेकेर जानको लागि प्रार्थना गर्नु भयो । आफ्नो शरीर विछ्याएर सुमेध ऋषिले " म पनि तपाईं जस्तै सम्यक सम्बुद्ध हुन पाउँ" भनेर प्रार्थना पनि गर्नु भयो । यस्तो प्रार्थना सुनेर दीपकर तथागतले अनागतश ज्ञानबाट हेर्नु भयो (भविष्यको कुरा) यो सुमेध ऋषि एकलाख र चार असंख्य कल्प पछि गौतम बुद्ध नामले लोकमा अग्र श्रेष्ठ हुनेछ, वहाँका पिता कपिलवस्तुका राजा शुद्धोदन र माता महामाया देवी हुनेछ, वहाँ वैश पुगेपछि गृहत्याग गर्नु हुनेछ, वहाँका अग्र श्रावकहरू सारीपुत्र र मौद्गल्यायन हुनेछ, निजि सेवक आनन्द हुनेछ,

अग्रश्राविकाहरू खेमा र उत्पलवण्णा हुनेछ, वहाँका बोधिवृक्ष पिपल हुनेछ आदि आदि भनेर भविष्यवाणी गर्नु भयो ।

यसरी दीपकर बुद्धले सुमेध ऋषिलाई भविष्यवाणी गर्नासाथ सुमेध ऋषिले पनि मैले अनन्त जन्म देखिन प्रार्थना गर्दै आएको सम्यक सम्बुद्ध ज्ञान प्राप्त हुने भयो भनेर अत्यन्त हर्षित हुनुभयो । देवता र मनुष्यहरू पनि सुमेध ऋषि भविष्यको बुद्ध हुन्, (बुद्धको तुसा हुन्) भनि उत्साह हर्ष साथ तालि बजाउँदै घोषणा गर्‍यो ।

त्यहाँका मनुष्यहरूले यसरी विचार गर्‍यो कि - हामी यही जन्ममा दुःखबाट मुक्त हुन सक्ने छैन । क्लेश निर्मूल गर्ने भनेको साह्रै गाह्रो कुरा हो । यसैले सुमेध ऋषि बुद्ध हुने अवस्थामा निर्वाण मार्गफल साक्षात्कार गर्न सकोस् भनेर सबैले प्रार्थना पनि गरे । दीपकर बुद्धले सुमेध ऋषिलाई धेरै प्रशंसा गर्नु भई आठमुट्टा फूल लिएर पूजा र परिक्रमा गर्नु भइसकेपछि मात्र सुमेध ऋषिको शरीरमा पाइला टेकेर जानुभयो । त्यसबेला बुद्धको पछि लाग्दै आउनु हुने चारलाख भिक्षु सघहरूले पनि बोधिसत्त्वलाई पूजा गर्दै जानु भयो । वहाँलाई देव ब्रह्माहरूले पनि फूलहरूद्वारा पूजा गरे । सुमेध ऋषिले पनि दीपकर तथागतको चार असंख्य एकलाख कल्प पछि बुद्ध हुनेछ भन्ने भविष्यवाणी सुन्ने वित्तिकै भोलि नै बुद्ध हुने जस्तो विश्वास गर्नु भई त्यही चढाइएको फूलको धुप्रोमा पलेटि कसेर बस्नु भई आफूले पूर्ण गर्नु पर्ने पारमिता धर्मलाई विचार गरी हेर्नु भयो । त्यस अवस्थामा शुद्धावासका ब्रह्माहरूले पनि

वोधिसत्त्व सुमेधलाई तपाईं त भविष्यमा बुद्ध हुने व्यक्ति रहेछ भनी साह्रै हर्षपूर्वक प्रशंसा गर्नु भयो । त्यस अवस्थामा अनेक प्रकारका पूर्व निमित्तहरू पनि देखा पर्न थालियो । त्यति मात्र नभई अनेक प्रकारका जमिनमा, पानीमा, रूखमा फुल्ने फूलहरू पनि एकैसाथ फुल्न थाले र अनेक प्रकारका फलफूलहरू पनि फल्न थाले । देवलोक र मनुष्यलोकमा रहेका अनेक प्रकारका बाजागाजाहरूको स्वर पनि गुञ्जिन थाल्यो र केहि क्षणको लागि नरकको आगो समेत निभिएको रहेछ । यसरी पुष्पवृष्टिको हिसाबले आश्चर्यजनक घटनाहरू घटेको, पानी पनि परेको दिन, विशाखा नक्षत्रले युक्त भएको र त्यो दिन वैशाख पूर्णिमाको दिन परेको थियो ।

यसरी वैशाख पूर्णिमा बुद्ध जयन्ती भनेको नै ५ संयोग जुडेको दिन हो ।

१. दीपकर तथागतले सुमेध ऋषिलाई भविष्यमा बुद्ध नै हुनेछ भनेर भविष्यवाणी गर्नु भई आशिर्वाद दिनु भएको दिन ।
२. भविष्यमा बुद्ध हुने सिद्धार्थको जन्म ।
३. बुद्धत्व प्राप्त गर्नु भई नौ वटा गुणले युक्तहुनु भई सर्वज्ञ बुद्ध हुनु भएको दिन ।
४. बुद्ध हुनु भइसकेपछि सबभन्दा पहिलो पल्ट कपिलवस्तु भित्रिनु भएको दिन ।
५. महापरिनिर्वाण हुनु भएको दिन ।

यसरी दीपकर बुद्धले भविष्यवाणी गरेको सुनेर त्याहाँका वासिन्दाहरूले भोक र रोग समेत विसिएर आनन्द सुखको अनुभव गर्‍यो । त्यस क्षणमा देवलोकमा रहनेहरूले मनुष्यलोक र मनुष्यलोकमा रहनेहरूले देवलोक समेत देखेका थिए । यसवेला पनि सुमेध पण्डित आफूले आफैँलाई यसरी विश्वास भयो कि "म अवश्य पनि बुद्ध कूलमा पर्ने भएँ ।"

धेरै मानिसहरूले वहाँलाई छिटै पारमिता धर्म पूर्णगरी अप्रमादि भएर बुद्ध हुन सकोस् भनि प्रार्थना गरे । सुमेध पण्डितले पनि निश्चय नै आफू बुद्ध हुनेछु भन्ने मनमा राखी हर्षित भएर आफ्नो प्रज्ञा बलले सकेसम्म पारमिता धर्मलाई विचार गर्दै रहनु भयो । वहाँले फेरि विचार गर्नु भयो - "बुद्ध हुने काम कम सजिलो होइन, यसमा धेरै परिश्रम गर्नु पर्नेछ । जसरी सुनचाँदी इच्छा गर्ने व्यक्तिले त्यसको प्राप्ती गर्नको निमित्त कडा परिश्रम गर्नु पर्नेछ । त्यस्तै सुनचाँदी भन्दा पनि अमूल्य अनमोल बोधिज्ञान प्राप्तको निमित्त मैले पनि अत्यन्त कडा परिश्रम गर्नु पर्नेछ ।" यी दशपारमिताहरू मध्ये कुन पारमितालाई सबभन्दा पहिले पूर्ण गर्नु पर्ला भनेर विचार गर्नु भयो ।

त्यसवेला वहाँले यसरी विचार गर्नु भयो दश पारमिताहरू मध्ये सबभन्दा पहिले दानपारमिता नै पूर्ण गर्नु पर्ला । वहाँले आफूले आफैँलाई यसरी बोध गर्नु भयो - "हे सुमेध ! अब तिमि अल्सी भएर बस्ने वेला छैन, दान पारमिता देखि एक क्षण पनि समय खेर नफालि हर्षित भएर पारमिता पूर्ण

गर्ने कोशिस गर । आज देखिन कसैले केहि माग्न आए भने आफूसंग भएको बस्तु दान दिनलाई तयार होउ । यसरी तिमिले आफ्नो मनलाई बलवान बनाएर, क्लेश हटाई पारमिहरू पूर्ण गर्न सकेमा छिटै बोधिज्ञान प्राप्त हुन सक्नेछ ।" यसरी वहाँले शील, नैष्कर्म्य, प्रज्ञा, वीर्य, क्षान्ति, सत्य, अधिस्थान, मैत्री र उपेक्षा आदि क्रमैसग पारमिहरू पूर्ण गर्नका लागि दृढ निश्चय गर्नु भयो । वहाँले आफूले आफैलाई फेरि यसरी बोध गर्नु भयो - "पारमि धर्म पूर्ण गर्नको लागि आफ्नो मनले नै सबभन्दा पहिले प्राप्त गर्नु पर्दो रहेछ । बाहिर दशैँ दिशामा खोज्न गएता पनि पाउने छैन । पारमिता मध्ये बाहिरिक बस्तु दान दिनेलाई साधारण दान पारमिता भनिन्छ । आफ्नो शरीरका अंगहरू जस्तो आँखा, नाक, कान आदि फिकेर दान दिनेलाई दान उपपारमिता भनिन्छ । आफ्नो प्राण नै वास्ता नगरिकन दान पारमिता पूर्ण गर्नेलाई दान परमल्य पारमिता भनिन्छ । यसरी तिमिले साधारण पारमिता १० वटा, उपपारमिता १० वटा र परमल्य पारमिता १० वटा गरी जम्मा ३० वटा पारमिताहरू पूर्ण गर्नु पर्नेछ ।" यसरी वहाँले पारमिता धर्महरूलाई पूर्ण गर्ने प्रतिज्ञा गर्नु भएको समयमा पृथ्वी नै कम्प भयो । भूमि कम्प भएको समयमा नगरवासीहरू भयभित भई दीपकर तथागतसंग यस्को कारण सोधे- भो शास्ता ! "भूमि कम्प हुने दुईवटा कारणहरू छन् भन्ने सुनेको छु । यो भूमि कम्प असल हुनको लागि हो वा अनिष्टको लागि हो ?" यसमा दीपकर बुद्धले जवाफ दिनु भयो - यो भूमि कम्प भलो हुनको लागि हो । आज मैले सुमेध

ऋषिलाई चार असंख्य एकलाख कल्प पछि निश्चय नै बुद्ध हुनेछौ भनेर भविष्यवाणी गरेर आएको थिए । वहाँले पनि निश्चय नै बुद्ध हुनेछु भन्ने कुरा थाहा पाएर वडो हर्ष भएर आफ्नो पारमिता धर्म पूर्ण गर्नको लागि विचार गर्नु भयो । वहाँको चित्त बल्ले भूमि कम्प भएको हो ।' यसरी दीपकर बुद्धले उपासक उपासिकाहरूलाई धैर्य गराउनु भयो ।

यो कुरा सुनेर देशवासीहरू पनि हर्ष भएर अनेकौ प्रकारका फूल धूप आदि लिएर सुमेध ऋषिलाई पूजा गरे । यसरी रमावती देशवासीहरूले पूजा गरेर फर्किसकेपछि सुमेध ऋषिले पनि वज्रआसन गरी वस्तु भई पारमिता धर्मको विचार गरिसकेपछि हिमालय तर्फ नै फर्केर जानु भयो ।

त्यस अवस्थामा देवताहरू पनि सुमेध ऋषिको पछि लाग्दै वहाँ निरोगी होउनु, वहाँले पारमिता धर्महरू छिटै पूर्ण गर्न सकोस् भनेर कामना गर्दै हिमालयसम्म नै पुऱ्याउन गए । सुमेध ऋषि पनि हिमालयमा रहनु भई आफूले प्राप्त गर्नु भएको अभिज्ञा र ध्यान बल्ले श्रमण सुखलाई अनुभव गर्दै रहनु भयो ।

श्रमण सुख र गृहस्थी सुखको भिन्नता -

१. गृहस्थीहरू, धन आर्जन गर्ने मात्र पीर लिँदै खाना खाँदा आहार प्रतिकूल संज्ञा हुँदैनन् । तर ऋषि मुनिहरूको धन सञ्चय गर्नेमा पीर हुँदैनन् । वहाँहरू जीवित रहनको लागि मात्र आहार सेवन गरिरहेको हो

भनेर विचार गरी सन्तोषी भएकोले आहार प्रतिकूल संज्ञालाई विचार गर्न सकिन्छ । यसलाई नै श्रमण सुख भनिन्छ ।

२. संसारमा रहेका प्रायः मानिसहरूमा जीविकोपार्जन गर्दा प्राप्त हुने आहार कहिले धार्मिकपूर्वक हुन्छ भने कहिले अधार्मिकपूर्वक पनि हुनजान सक्छ । तर ऋषिमुनिहरू परजनबाट दान दिएको दोष नभएको आहार सन्तोषपूर्वक सेवन गर्न सकेको पनि एक प्रकारको श्रमण सुख नै हो ।
३. गृहस्थीहरू प्रायः गरेर स्वादिष्ट खाना सेवन गर्नको लागि नै जीवित रहने जस्तो गरेर खाना ग्रहण गर्दछन् । तर त्यागीहरू आफ्नो हातमा दानको रूपमा प्राप्त भएको आहार सन्तोषपूर्वक ग्रहण गर्न सक्नु पनि श्रमण सुख नै हो ।
४. गृहस्थीहरूमा धन सम्पत्ति भय, राज भय, चोर भय आदि सधैं भइरहन्छ । तर त्यागी ऋषि मुनिहरूमा आफूले प्राप्त गरेको चीज वस्तुमा सन्तोष हुनसक्नु पनि श्रमण सुख नै हो ।
५. गृहस्थीहरूमा आफूले आर्जन गरेको घरजग्गा जमिनहरूमा आसक्ति भएर त्याग गर्न गाह्रो पनि हुन सक्छ । तर ऋषिमुनिहरूमा आफू बसेको ठाउँ कुटीहरू आदिमा आशक्ति रहित भइरहन्छ ।

६. गृहस्थीमा रहँदा भएपनि दुःख नभए पनि दुःख भइरहन्छ । जसको कारणले उनीहरू न सुख शान्तपूर्वक नै निदाउन सक्नेछन् न शान्त पूर्वक नै खाना खान सकिनेछन् । तर त्यागीहरू प्रायः गरेर सन्तोषपूर्वक जीवन सक्नु नै श्रमण सुख हो ।
७. गृहस्थीमा रहँदा राज भय, राज दमन, आदि अनेक प्रकारका दुःख भोग गर्नु पर्ने भइरहन्छ । तर ऋषिमुनिहरूमा यस्तो हुकुमबाट अलग्ग भएर आनन्दसाथ रहन सक्नु पनि श्रमण सुख हो ।
८. गृहस्थीहरूमा लोक व्यवहारमा केहि भन्ला भनेर पीर लिइरहनु पर्ने हुन्छ । तर ऋषि मुनिहरूमा यस प्रकारको भन्फटबाट टाढा भइरहन्छ ।

Dhamma.Digital

यशोधरा हुने सुमित्राको प्रार्थना

गौतम बुद्ध र यशोधरा देवी दुवै जना दीपकर तथागत भन्दा पनि पहिले देखिन एक अर्कासंग परस्पर मैत्रीपूर्ण व्यवहार गरी जन्मौ जन्म संगै विताइसक्नु भएको रहेछ । यसैकारणले सुमेध पण्डितले दीपकर बुद्धबाट बुद्ध हुने आशिर्वाद प्राप्त गर्नु भएको अवस्थामा सुमित्रा नामक एक जना केटी (गौतम बुद्धको समयमा यशोधरा हुने) ले पनि भविष्यमा यशोधरा हुने कामना गरेको रहेछ ।

दीपकर तथागतको समयमा सुमित्रा भन्ने केटी अमरावती भन्ने नगरमा उत्तमकूलमा अत्यन्तै यशकीर्ति भएको ८० करोड धन भएको महाजन पुत्र ब्राह्मण महाशालकी छोरी थिइन् । सुमित्रा धनवान् मात्र थिइन्न् रूपवान् पनि थिइन् । मिलनसार पनि थिइन् । कूलघरानीकी छोरी भएकोले र अत्यन्तै रूपवान पनि भएकी हुनाले सुमित्रा त्यतिको बाहिर आउने गर्दैनथी । यसरी रूपवान र धनवानले पूर्ण भएकी सुमित्रा अमरावती देशमा दीपकर तथागत आउनु भएको समाचार सुनेर ५०० सेविकाहरू संगै रथमा बसेर तथागतको स्वागत गर्नको निमित्त निस्कन् । त्यहाँ सुमित्रा मात्र रात्री रूप लक्षणले पूर्ण भएकी थिइन्न् उनका सेविकाहरू पनि त्यति नै सुन्दरी थिए । त्यसैले त्याहाँका बासिन्दाहरू दीपकर तथागतलाई मात्र

दर्शनको निमित्त आएका थिएनन् सुन्दरी सुमित्रा र तिनका सेविकाहरूको सुन्दर रूप हेर्नका लागि पनि जम्मा भएका थिए । ५०० सेविकाहरू पछि लगाउँदै आएका सुमित्रा दीपकर तथागत सुमेध ऋषिको शीर तर्फ उभिरहनु भएको दृष्य देखेर त्यहाँ के भएको होला भन्ने कुरा जान्न त्यही भीडमा पसिन् । त्यस अवस्थामा सुमित्राले हातमा ८ वटा कमलको फूल लिइराखेकी थिइन् । तथागतको लागि दान दिन ल्याएको उक्त ८ वटा कमलको फूल सुमेध ऋषिले बुद्ध हुने प्रार्थना गर्नु भएको देखेर दीपकर बुद्ध र सुमेध ऋषि दुवैलाई आदि आदि गरी चढाउने इच्छा गरिन् । यस्तो मनमा राखेर सुमित्राले आठ वटा कमलको फूललाई बराबरी दुई भागमा विभाजन गर्नको लागि धेरै पटक कोशिस गरेतापनि गर्न सकिनन् । एकातर्फ तीनवटा कमलको फूल र अर्को तर्फ पाँचवटा कमलको फूल मात्र हुन गयो । त्यस्तो सुन्दर व्यक्तित्व भएको सुमेध ऋषिले हिलोमा आफ्नो शरीर पसारेर तथागतलाई शरीर माथिबाट टेकाइ हिंडाउन दिनु भएको दृष्य देखेर केटी सुमित्रालाई सुमेध ऋषि प्रति अत्यन्त श्रद्धा उत्पन्न भयो । यसैले सुमित्राले सुमेध ऋषिलाई पनि पूजा गर्न योग्य छ भनेर पाँच वटा कमलको फूल सुमेध ऋषिलाई र तीन वटा कमलको फूल दीपकर तथागतलाई दान दिइन् । त्यतिमात्र होइन सुमित्राले यसरी आशा पनि गरिन् - "वहाँ दीपकर तथागत एकजना मात्र सुमेध ऋषिको शरीर माथिबाट हिंडेर जानु भए हुन्थ्यो । यदि चार लाख भिक्षुहरू पनि ऋषिको शरीर माथि टेकेर गएमा त्यस्तो

सुकुमार कोमल शरीरको हाड समेत टुक्रा टुक्रा भएर जानेछन् ।' ठीक यस्तै नै सुमित्राले कामना गरे जस्तै सुमेध ऋषिको शरीर माथिबाट दीपकर तथागत एकजनाले मात्र पाइला टेकेर जानु भयो बाँकि अर्हत भिक्षुहरू सबै सुमेध ऋषिको छेउबाट जानु भयो ।

दीपकर तथागतले सुमेध ऋषिलाई बुद्ध हुने आशिर्वाद दिएका देखेर सारा ब्रह्माहरू देवताहरू खुसिले गद्गद् भएर साधुकार दिए । त्यस अवस्थामा सुमित्राले सुमेध ऋषिको मुहारमा हेरेर यसरी कामना गरिन् " भो ऋषि ! तपाईंको इच्छा महान भएकोले तपाईंको त्यो महान कार्यमा सहयोग गर्न सक्ने एक जना साथी नभएमा पारमिता धर्म पूर्ण गर्न गाह्रो पर्नेछ । त्यसो भएको कारण तपाईंको पारमिता धर्म पूर्ण नभएसम्म जन्म जन्ममा न सुमित्रा तपाईंको पछि पछि लागेर बोधिज्ञान प्राप्त गर्ने काममा सहयोग पुऱ्याउन सक्छु र तपाईंले चाँडै नै बोधिज्ञान प्राप्त गर्न सकोस् ।'

सुमेध ऋषिले पनि सुमित्राको वचनलाई अनुमोदन गर्दै स्वीकार गर्नु भयो । त्यसपछि सुमेध ऋषिले सुमित्राले दिएको पाँचवटा कमलको फूल दीपकर तथागतलाई नै चढाउनु भएर जसरी सुमित्राले कामना गरेकी थिइन् त्यस्तै हामी दुवै जनाले संगसंगै पारमी धर्म पुरा गर्न सकौं भनेर कामना गर्नु भयो ।

त्यसपछि दीपकर तथागतले यसरी भन्नु भयो - " हे सुमेध ऋषि ! श्रद्धापूर्वक प्रार्थना गर्न आउने सुमित्राले तिमी बुद्ध नहुन्जेलसम्म तिमी सुख र सुविधाको लागि जन्म जन्मसम्म दुःख नमानि कष्ट सहेर तिमी सहयोग गर्नेछिन् । यिनी सुमित्राले तिमी कुशल इच्छाको साथ दिन सक्नेछिन् ।" दीपकर तथागतको यस्तो भविष्यवाणी सुनेर सुमेध ऋषि, सुमित्रा र तिनका सेविकाहरू पनि हर्षित र उत्साहित भए । देव ब्रह्माहरूले पनि तथागतको भविष्यवाणी सुनेर हर्षपूर्वक साधुकार दिए ।

अमरावती नगरबाट बाहिर आएर दीपकर तथागतलाई स्वागत गर्न आएका उपासक उपासिकाहरू सबैले सुमेध ऋषि र सुमित्राको कुरा सुनेर अत्यन्त हर्षपूर्वक उत्साहित भएर साधुकार दिए । त्यतिमात्र होइन धेरै देव ब्रह्माहरू सहित मनुष्यहरूले हामीहरू पनि तपाईंहरूको सेवक बन्न पाऔं भनेर प्रार्थना गरे । सुमेध ऋषि र सुमित्राको भविष्यवाणी गरि सक्नु भएपछि दीपकर तथागत दानशाला भित्र पस्नु भयो । सुमेध ऋषि पनि आफूले गर्नु पर्ने दश पारमी, दश उपपारमि र दशपरमत्य पारमिहरू पूर्ण गर्नका निमित्त हिमाल तर्फ नै फर्कनु भयो । सुमित्रा पनि सुमेध ऋषि जानु भएको आफ्नो आँखाले भेट्टाएसम्म हेरिरहिन र पछि आफ्ना पाँचशय सेविकाहरूका साथ आफ्नै देशतर्फ फर्किन् ।

यस जन्ममा सुमेध ऋषि ऋषि नै भएर जीवन विताउनु भयो । त्यसपछिको जन्म देखि सुमेध ऋषि हुने बोधिसत्त्व र सुमित्रा हुने केटी जन्म जन्मसम्म पति पत्नीको रूपमा जीवन विताएर बुद्धहुनका लागि पारमिता पूर्ण गर्नु भयो ।

सार कल्प

५. कौण्डिन्य बुद्ध

कौण्डिन्य बुद्ध अट्टाइस जना बुद्धहरू मध्ये पाँचौ बुद्ध हुनुहुन्छ ।

दीपकर बुद्ध लोकमा उत्पन्न भएर वहाँ परिनिर्वाण भइ सकेपछि सारमन्द कल्प विनाश भएर असंख्य सुन्य कल्प उत्पन्न भइसकेपछि मात्र सार कल्प उत्पन्न भयो । यही कल्पमा लोकमा अविद्या अन्धकारलाई नाश गर्न कौण्डिन्य बुद्धले बोधिज्ञान प्राप्त गर्नु भएको थियो ।

कौण्डिन्य बुद्ध रमावती देशमा जन्मनु भएको थियो । रमावती देशमा राज्य गरिरहेका सुनन्द राजाका अग्रमहारानी सुजाताको कोखबाट जन्म हुनु भएको थियो । वहाँ बोधिसत्व कौण्डिन्यको ३ वटा दरवारहरू थिए । यिनीहरूका नाम यस प्रकार थिए -

१. राम दरवार
२. सुराम दरवार
३. शुभ दरवार

बोधिसत्व कौण्डिन्यको सुचिदेवी नामक राजकुमारीसँग विवाह भएको थियो जसको ३ लाख सेविकाहरू

थिए । कौण्डिन्य बोधिसत्त्वले दश हजार वर्षसम्म काम सुख र राज्य सुखको अनुभव गर्नु भयो । युवराज्ञी सुचिदेवीको तर्फबाट वहाँको विजित सेन भन्ने एक जना पुत्रको पनि जन्म भएको थियो । एकदिन बोधिसत्त्वले बुढाबुढी, रोगी, मृतक र भिक्षु आदि चार निमित्त देखेर मनमा साह्रै सवेग उत्पन्न भयो गृहस्थीबाट विरक्तिनु भयो । यसैले आजानी घोडाले तान्ने रथमा चढ्नु भई वहाँ गृहस्थी त्याग गरी बाहिर जानु भयो । वहाँको धेरै सेवकहरू वहाँकै पछि लागेर प्रव्रजित भएर गए । सेवकहरू सहित वहाँले दश महिना सम्म दुष्कर चर्या गर्नु भई वैशाख पूर्णिमाको दिनमा सुनन्द नामक द्वारेको छोरी यशोधरा नामक कन्याले दान गरेको क्षीर भोजन गर्नु भई, सुनन्दक भन्ने आजिवकले दान दिएको आठ मुट्टा घाँस साल कल्याणी (शाल वृक्ष) भन्ने बोधिवृक्षको मुनि विछ्याई त्यसमाथि उत्पन्न भएको आसनमा वस्नु भई, वीर्यवललाई अगाडि सारेर बोधिज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध हुनु भयो । बुद्ध भई सक्नु भएपछि सप्तसप्ताह (४९ दिन) सम्प त्यही विताउनु भयो । अट्टम सप्ताहमा वहाँसंग धर्मदेशना गर्नको लागि ब्रह्माले प्रार्थना गर्न आएको स्वीकार गर्नु भई कसैलाई उपदेश दिनको लागि आफ्नो ज्ञान दृष्टिबाट हेर्नु भयो । त्यस अवस्थामा वहाँले आफूसँगै गृह त्याग गरी आएका सेवकहरूलाई देख्नु भयो । त्यही जानको निमित्त वहाँले आकाश मार्गबाटै अमरावती भन्ने देशमा देवताहरूको वगैचामा जानु भयो । त्याही वहाँले आफू सँगै गृह त्याग गरी प्रव्रजित भईरहेका व्यक्तिहरूलाई धर्मचक्र

३२ ♦ अक्षिप्त बुद्ध वंशः

सूत्र देशना गर्नु भयो । धर्मचक्र सूत्र सुनेर धेरै देव र मनुष्यहरूले निर्वाण साक्षात्कार गरे ।

कौण्डिन्य बुद्धका अग्र श्रावक (भिक्षुहरू)

भद्र भिक्षु र सुभद्र भिक्षु

कौण्डिन्य बुद्धका अग्र श्राविकाहरू (भिक्षुणीहरू)

तिस्साथेरी र उपतिस्साथेरी

कौण्डिन्य बुद्धका अग्र उपासकहरू शोण र उपशोण

कौण्डिन्य बुद्धका अग्र उपासिकाहरू

नन्दा दायिका र सिरिमा दायिका

कौण्डिन्य बुद्धका नीजि सेवक अनिरुद्ध

कौण्डिन्य बुद्धको शारिरीक उचाई ८८ हात

कौण्डिन्य बुद्ध मनुष्यहरूको आयु १ लाख वर्ष भएको समयमा बुद्ध हुनु भएको थियो ।

गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व :-

कौण्डिन्य तथागतले देश देश गाउँ गाउँमा धर्म प्रचार गर्नु भएको अवस्थामा गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व 'विजितावी' भन्ने चक्रवर्ती राजा भएर चन्द्रवती भन्ने देशमा राज्य गरिरहनु भएको थियो । वहाँले त्यसवेला सुमेरु पर्वत र युगन्धर पर्वत सहित सारा पृथ्वीमा राज्य गर्नु भएको थियो । त्यत्रो ठूलो राज्यमा कुनै प्रकारको दण्ड र अपराधको घटना नभएकोले शस्त्र अस्त्रहरू प्रयोग गर्न नपरिकन नै धार्मिकपूर्वक राज्य गर्न पाएको थियो भनेर उल्लेख भएको थियो ।

३३ ✦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

एक दिन कौण्डिन्य तथागत धेरै अरहन्त भिक्षुहरूका साथमा एक देशबाट अर्को देशमा घुम्दै चन्दवती देशमा भित्रिनु भयो । त्यस अवस्थामा त्यस देशका राजा भद्रहनु भएका बोधिसत्त्व विजितावीले यो खबर सुनेर प्रीति सहित हर्षले गद्गद् भएर स्वयं आफैले तथागतलाई स्वागत गर्न जानु भयो । तथागतलाई भनेर बनाइ राखेको विहारमा राख्नु भई भोलिको निमित्त भोजनको निमन्त्रणा गर्नु भई फर्कनु भयो । भोलिपल्ट तथागत सहित धेरै भिक्षुहरूलाई भोजन दान दिनु भयो । भोजनको अनुमोदन पछि बुद्धको सन्मुख बस्नु भई धर्म देशना सुन्नु भयो र वहाँले यसरी विन्ति गर्नु भयो - " भो तथागत ! हामी दुःखीहरू माथि करूणा राखी यही वर्षाबास बस्नुहोस् ।" तथागतले बोधिसत्त्व राजाको प्रार्थनालाई अनुमोदन सहित स्वीकार गर्नु भई तीन महिनासम्म त्यही वर्षाबास बस्नु भयो । यही मौकामा विजितावी चक्रवर्ती राजा सहित सबै जनताहरूले ३ महिनासम्म असदिस दान गरेका थिए । कसैले पनि दान दिन नसक्ने तरिकाले दिने दानलाई असदिस दान भनिन्छ ।

तीन महिना पूर्ण भएको दिनमा भोजनदानको अनुमोदन पछि कौण्डिन्य तथागतले आफ्नो अनागतस ज्ञानबाट हेर्नु भइ वहाँ श्रद्धावान चक्रवर्ती राजा विजितावी भविष्यको भद्रकल्पमा गौतम भन्ने गोत्र लिई जन्मनु भई चतुआर्य सत्य बोध गर्नु भई अवश्य पनि बुद्ध हुनेछ भनेर भविष्यवाणी गर्नु भयो । त्यतिमात्र

होइन वहाँका अग्रश्रावक र अग्रश्राविका हुने सबैको भविष्यवाणी गर्नु भयो । विजितावी राजाले यो भविष्यवाणी सुन्ने बित्तिकै आजै बुद्ध हुने जस्तो गरी हर्ष र उत्साहित भएर राज्य त्याग गरी त्रिपीटक अध्ययन गर्नु भयो र आठ अंगले पूर्ण भएको समाधि लाभ गर्नुभई ५ अंगपूर्ण भएको अभिज्ञा समेत लाभ गर्नु भयो । आफ्नो जीवन पछि वहाँ इत्थमलोकमा उत्पन्न हुनु भयो ।

सारमन्द कल्प

६. मंगल बुद्ध

मंगल बुद्ध अज्ञासौ बुद्धहरू मध्ये छैठौ बुद्ध हो ।

कौण्डिन्य बुद्धले धर्म उपदेश दिनु हुँदै संसारिक स्वभाव धर्म अनुसार परिनिर्वाण हुनु भयो । वहाँको परिनिर्वाण पछि अनित्य स्वभाव धर्म अनुसार कल्प नाश हुँदै नयाँ कल्प उत्पन्न भयो । त्यस कल्पमा पारमिता पूर्ण भएका वोधिसत्त्वहरूको अभाव भएको कारणले बुद्ध उत्पन्न हुन सकेन । यसकारण एक असंख्य कल्पसम्म सून्य कल्प नै आइरह्यो । त्यसपछि आएको सारमन्द कल्पमा चार जना बुद्धहरू यस प्रकार क्रमैसग उत्पन्न हुनु भयो ।

१. मंगल बुद्ध

२. सुमन बुद्ध

३. रेवत बुद्ध

४. शोभित बुद्ध

मंगल बुद्ध हुने वोधिसत्त्व तुसित भूवनबाट आउनु भई उत्तर भन्ने देशमा उत्तरा भन्ने राजाको कूलमा वहाँका अग्र महारानी उत्तरा देवीको गर्भमा रहनु भयो । मंगल बुद्ध हुने वोधिसत्त्व गर्भमा वास बसे देखिन आमाको शरीरबाट अत्यन्तै

तेज निस्किएर चन्द्र र सूर्य नै धमिलो जस्तो हुन गयो । अग्र महारानी उत्तरा देवीको शरीरबाट तेज निस्किएको कारणले वहाँ जहाँ गएतापनि एक योजन सम्म अँध्योरो विलाएर जान्थ्यो । दश महिना पूर्ण भए पछि उत्तरम भन्ने मनोहर बगैँचामा वोधिसत्त्वको जन्म भयो । जन्म हुनासाथ वोधिसत्त्वलाई सेवा सुश्रुषाको निमित्त ६८ जवान धाईहरू राखिदिए । शिशु जन्मे देखिन अनेक प्रकारका मंगलहरू परिपूर्ण भएकोले शिशुलाई मंगल भनेर नामकरण गरियो ।

क्रमैसंग राजकुमार वयस्क अवस्थामा पुगिसकेपछि वहाँलाई तीनवटा मौसम अनुसार बस्नु हुने तीनवटा दरवार बनाइ दियो । यसको नाम यस प्रकार थियो -

- १ यशवा दरवार
- २ सुचिमा दरवार
- ३ सिरिमा दरवार

उक्त दरवारहरूमा वोधिसत्त्व मंगलले युवराज्ञी यशवती प्रमुख अन्य ३० हजार सेविकाहरूसंग नौ हजार वर्षसम्म सुख भोग गर्नु भयो । रूप लक्षणले परिपूर्ण यशवती युवराज्ञीको कोखबाट वोधिसत्त्व शीलव भन्ने एक पुत्र जन्म भयो । पुत्र जन्मेको केहि दिन पछि वोधिसत्त्वले बुढा बुढी, रोगी, मृतक र एक भिक्षु अर्थात त्यागी आदि चार निमित्त देखेर अत्यन्त विरक्त भइ पन्दर भन्ने घोडा चढेर गृह त्याग गर्नु भयो ।

बोधिसत्त्वले गृहत्याग गरेको खबर सुनी तीन करोड व्यक्तिहरू पनि वहाँकै पछि लाग्दै भिक्षु भएर गए । तीन करोड भिक्षुहरू सहित जंगलमा आठ महिना सम्म टुप्कर चर्या गरी बैशाख पूर्णिमाको दिन उत्तरा भन्ने गाउँको सेठको छोरी उत्तरा कन्याले दान दिएको क्षीर भोजन गर्नु भयो । वहाँले उत्तर भन्ने परिव्राजकले दान दिएको आठ मुट्टा घाँस गागो रूख (नाग वृक्ष) मुनि छरिदिनु भयो । तुरून्तै त्याहाँ ५८ हात लामो आसन उत्पन्न भयो । त्यही आसनमा चारवीर्यलाई अधि सादै तपस्या गर्नु भयो ।

उक्त आसनमा वसेर मंगल बोधिसत्त्वले घाम डुब्न अगावै पञ्चमारलाई जित्नु भई रात्रीको प्रथम, द्वितीय र तृतीय याममा पुब्बे निवास ज्ञान र आसवक्खय ज्ञान प्राप्त गरी बोधिज्ञान लाभ गर्नु भई बुद्ध बन्नु भयो ।

Dhamma.Digital

मंगल बुद्धको विशेषता

अरू बुद्धहरूको प्राकृतिक स्वभाव अनुसार सबभन्दा बढी तेज बाह्य योजन छ भने सबभन्दा कम चार हात सम्म मात्र हुन्थ्यो । तर मंगल बुद्धको तेज दश हजार चक्रवाल सम्म साथै एकैनाशाले फैलिरहन्थ्यो । त्यसवेला मंगल बुद्धको यस प्रकारको तेजले गर्दा जति पनि घर, विहार, मण्डप आदि आदि सम्पूर्ण वस्तुहरू छन् त्यसैबाट तेज निस्किएको हो कि जस्तो भान मानिसहरूमा पर्दथ्यो । त्यतिमात्र नभई मंगल बुद्ध लोकमा उत्पन्न भएर वहाँको तेजले चन्द्र सूर्यको तेज नै अल्प जस्तो हुने भएकोले त्यस अवस्थामा मानिसहरूले दिन र रातलाई नै छुट्टयाउन मुस्किल पर्दथ्यो । त्यसवेलाका मानिसहरूले दिनमा र रातमा फुल्ने फुलबाट मात्र दिन र रातलाई छुट्टयाउने गर्थ्यो । साथै मानिसहरूले बुद्धको तेजमा बसेर नै सम्पूर्ण कामहरू सिद्ध गर्ने गर्थ्यो ।

मंगल बुद्धको कामना

संसारमा सम्पूर्ण वस्तुको कारण र फल भए जस्तै मंगल बुद्धको यस्तो अद्वितीय तेज हुनुको कारणको बारेमा यसरी उल्लेख भएको छ -

एक जन्ममा वहाँ मंगल बुद्ध बोधिसत्त्व हुँदा आफ्नी पत्नी र दुई छोराहरू सहित दूरो पहाडको बीचमा गई ध्यान

गर्न जानु भएको वेलामा खरदायिका मन्ने अत्यन्त भयंकर राक्षसले ब्राह्मणको भेष लिएर बोधिसत्त्वसग वहाँका दुवै जना छोराहरू माग्यो । छोराहरू माग्न आएको शब्द सुन्ने वित्तिकै बोधिसत्त्व हर्षित भएर दुवै छोराहरू भेषधारी ब्राह्मणको हातमा राखिदिनु भयो । त्यसपछि ब्राह्मण भेषधारी राक्षसले बोधिसत्त्वको अगाडि नै ब्राह्मणको भेष छोडेर राक्षसको भेष धारण गरी बोधिसत्त्वका दुवै छोराहरूलाई मारेर मुला चपाए भैं चपाएर खाइदियो । यसरी आफ्नै अगाडि आफ्नो छोराहरूलाई भलभलती रगत बग्ने गरिकन चपाएर खाएको देखेर बुवा भइरहनु भएको बोधिसत्त्वले आफूले दान दिएको सदुपयोग भएको र आफ्नै अगाडि ग्रहण गरेको देखेर आफ्नो चित्तलाई धैर्य गरी यसरी प्रार्थना गर्नु भयो - "पछि म चतुआर्य सत्यलाई बुझ्ने भएर बुद्ध हुने अवस्थामा मेरो शरीरबाट निस्कने तेज (रश्मी) दश हजार चक्रवाल्सम्म कहिँ पनि अँध्यारो नहुने गरी जाज्वल्यमान होस् ।"

यति मात्र नभई वहाँले अर्को पनि पुण्य गर्नु भएको थियो । एक जना बुद्धको अस्थि भएको चैत्य देखेर श्रद्धापूर्वक आफ्नो शरीरमा कपडाले वेरेर त्यसमाथि धिउ खन्याएर आगो बालेर चैत्यमा श्रद्धापूर्वक पूजा गर्नु भएको थियो । तैपनि वहाँको शरीरमा आगोको कारणले कुनै दुःख पीडा भएन । "धम्मोहवे रक्खतीति धम्मचारी" भने जस्तै जुन व्यक्तिले धर्मलाई रक्षा गर्छ त्यसलाई धर्मले रक्षा गरे भैं वहाँको शरीरमा कुनै हानि नोक्सानी

भएन । यही पुण्यले गर्दा अरू बुद्धहरू भन्दा मंगलबुद्धको तेज दश हजार चक्रवालसम्म एकै नाशले फैलिन पुगेको हो ।

वहाँले चतुआर्य सत्यलाई बुभेःर बुद्ध भइसक्नु भएपछि वोधिवृक्ष मुनि सप्त सप्ताह सम्म बस्नु भयो । आठौं सप्ताहमा ब्रह्मा आएर धर्मदेशनाको लागि प्रार्थना गर्न आएकोले उक्त प्रार्थनालाई स्वीकार गरेर बुद्धले यस चक्रवालमा आफ्नो ज्ञान दृष्टिले हेर्नु भएको अवस्थामा वहाँ सगै गृहत्याग गरी आएका तीन करोड साथीहरूलाई देख्नु भयो । मंगलबुद्ध यिनीहरू बसिरहेको सिरिवद्धन भन्ने रमणीय जंगलमा जानु भई आफूले प्राप्त गर्नु भएको चतुआर्य सत्य ज्ञानको देशना गर्नु भयो । त्यसपछि यी तीन करोड व्यक्तिहरू सबै भिक्षु भए । त्यस अवस्थामा धेरै देव ब्रह्माहरू पनि बुद्धको अमृतमय ज्ञान प्राप्त गर्न सफल भए । मंगल बुद्धले अनेकन देश गाउँ घुमफिर गर्दै धर्म प्रचार गर्नु भयो ।

मंगल बुद्धका अग्रश्रावकहरू

सुदेव भिक्षु र धम्म सेना भिक्षु

मंगल बुद्धका अग्रश्राविकाहरू

भिक्षुणी सीवलाथेरी र भिक्षुणी अशोकाथेरी

मंगल बुद्धका नीजि सेवक

भिक्षु पालित

मंगल बुद्धका मूख्य दायकहरू

नन्द र विशाख

मंगल बुद्धका मूख्य उपासिकाहरू

अनूला र सुत्तना

मंगल बुद्धको शारीरिक उचाई

८८ हात अग्लो

मगल बुद्ध मनुष्यहरूको आयु ९० हजार वर्ष भएको समयमा जन्म हुनु आउनु भएको थियो ।

मगलबुद्धका श्रावक श्राविकाहरू सबै अरहन्त हुनु भएका थिए । बुद्धका समीप आउन नसकेकाहरू मात्र अरहन्त हुन सकेन ।

गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व :-

त्यस अवस्थामा गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व दीपकर तथागतको समयमा सुमेध ऋषि हुनु भएको वेलामा दीपकर बुद्धबाट बुद्ध हुने नियत व्याधि प्राप्त गरिसकेपछि संसारको जन्म मरणको चक्रमा घुम्दै मगलबुद्धको समयमा सुरुचि भन्ने ब्राह्मण भएर निगन्धु ग्रन्थ, तीन वेद, लोकायत ग्रन्थ, महापुरिस लक्षण ग्रन्थ आदि ज्ञानले पारंगत हुनु भएको थियो । त्यतिमात्र नभई सुरुचि ब्राह्मण त्यस अवस्थामा धन सम्पत्तिले परिपूर्ण सबैभन्दा उच्च धनाढ्य सेठ हुनुहुन्थ्यो ।

एकदिन सुरुचि ब्राह्मण मगल बुद्ध कहाँ गई धर्म देशना सुन्ने वित्तिकै मन अत्यन्त प्रशन्न भई बुद्ध प्रति श्रद्धा उत्पन्न भयो । वहाँले मगल बुद्ध सहित भिक्षु संघलाई भोलिको निमित्त भोजनको निमन्त्रणा गर्नु भयो । सुरुचि बोधिसत्वले भोजन निमन्त्रणा गर्नु भएकोले मगल बुद्धले यस प्रकार प्रश्न गर्नु भयो - " कति जवान भिक्षुहरू निमन्त्रणा गर्ने ?" यो कुरा सुनेर सुरुचि ब्राह्मणले भन्नु भयो - "तपाईंसग कति जना भिक्षुहरू हुनुहुन्छ ?" बुद्धले भन्नु भयो - " सबै चेलाहरू गरेर एक लाख करोड भिक्षुहरू छन् ।"

४२ ♦ संश्लिप्त बुद्ध वंश

सुरूचि वोधिसत्त्वले बुद्ध प्रमुख एक लाख करोड भिक्षुहरू सबैलाई घरमा निमन्त्रणा गर्नु भयो । बुद्धले मौन हुनु भई भोजन स्वीकार गर्नु भयो । वोधिसत्त्व ब्राह्मणले भोजन निमन्त्रणा गरेर फर्केपछि त्यति ठूलो संख्यामा भिक्षुहरूलाई कहाँ राखेर भोजन गराउने होला भनेर पीर गर्नु भयो । पीरले गर्दा वोधिसत्त्व रातमा निदाउनै सक्नु भएन । यही कारणले गर्दा तावतिस देवलोकमा इन्द्रको आसन नै डगमगाउन पुगेछ ।

यसैले देवराज इन्द्र मनुष्य लोकमा सिकमीको भेष लिएर वोधिसत्त्व ब्राह्मण कहाँ आई यसरी सोध्यो - 'याहाँ सिकमी काम छ कि ?'

ब्राह्मण - 'तिमीलाई के के बनाउन आउँछ ?'

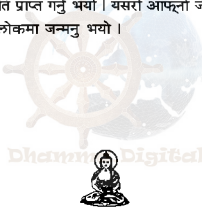
इन्द्र - 'मैले धर्मशाला, विहार, घर आदि सबै बनाउन आउँछ । यति सुनि सकेपछि सुरूचि ब्राह्मणले भेषधारी सिकमीलाई काम गरे वापत कति पारिश्रमिक लिने हो भनि सोझा पहिले काम नै सिध्याउँछु पछि मात्र पारिश्रमिक लिनेछु भनि काम गर्न शुरू गरे ।

सिकमीले सात प्रकारको रत्न जडीत अत्यन्त राम्रो धर्मशाला बनायो । सुनको लट्टामा चाँदीको फूल र चाँदीको लट्टामा सुनको फूल, सुनको लट्टामा माणिक हेरा जडीत आदि बुट्टा राखेर धर्मशाला बनायो । धर्मशालाको चारैतिर अनेक रत्नको बारहरू राखिदियो । फेरि भिक्षु संघको निमित्त पिउने पानी, पात्र धुनका लागि पानीको व्यवस्था आदि समेत सबै

आवश्यक सामानहरू पुऱ्याइदिने । यस प्रकार धर्मशालाको निर्माण देखि सबै चाहिने व्यवस्था मिलाएर सुरुचि बोधिसत्त्वलाई देखायो वहाँ धेरै हर्षित हुनु भयो । यो धर्मशाला पक्का पनि देवताहरू आएर नै बनाइ दिनु भएको होला भनेर मनमा राखेर सुरुची ब्राह्मणको यस धर्मशाला प्रति ठूलो श्रद्धा उत्पन्न भयो । यस्तरी राम्रो भव्य धर्मशालामा एकदिन मात्र भोजन गराएर के गर्ने भनेर सात दिन सम्म भोजन गराउने निश्चित गर्नु भयो । यस्तो मनमा राखेर बोधिसत्त्वले बुद्ध कहाँ गएर प्रार्थना गर्नु भयो । बुद्धले प्रार्थना स्वीकार गर्नु भएकोले बोधिसत्त्वले सात दिन सम्म बुद्ध प्रमुख एक लाख करोड भिक्षुहरूलाई गवपान भन्ने क्षीर भोजन दान गर्नु भयो । यसरी भोजन दान गर्नु भएको वेलामा १२ योजन भएको धर्मशाला पनि सानो जस्तो हुन गयो । यसैले भिक्षुहरूले आ-आफ्नो ऋद्धि वलले धर्मशालालाई ठूलो बनाएर बस्नु भयो । सात दिन सम्म लगातार देवताहरू र मनुष्यहरूले धेरै श्रद्धा वृद्धि गरेर भोजन दान गर्नु भयो । सात दिनको समयमा सुरुची बोधिसत्त्वले सबै भिक्षुहरूलाई चीवर पात्र, घीउ, तेल, मह, सखर आदि दान गर्नु भयो । त्यस अवस्थामा मंगल बुद्धले भोजन अनुमोदन गर्नु भई धर्मदेशना पछि आफ्नो अनागतस ज्ञानबाट हेर्दा सुरुची बोधिसत्त्व भविष्यमा बुद्ध हुने लक्षण देख्नु भयो । यसैले मंगल बुद्धले सुरुची बोधिसत्त्वलाई यसरी भन्नु भयो "हे सुरुची उपासक ! तिमी एक लाख दुई असंख्य कल्प पछि गौतम नामले म जस्तै बुद्ध हुनेछौ ।" यसरी मंगल बुद्धको

मुखबाट भविष्यमा बुद्ध हुने आशिर्वाद सुनेर आज नै बुद्ध हुने जस्तो गरी हर्षले विभोर हुनुभयो ।

त्यसपछि सुरूची वोधिसत्त्वले आफू निश्चय नै बुद्ध हुने भएकोले आफू यसरी गृहस्थीमा रहेर कामसुखमा भुलिरहन योग्य नभई छिटै नै गृह जंजाललाई त्यागेर बुद्ध शासनमा प्रव्रज्या हुने इच्छा गर्नु भई सम्पूर्ण गृहस्थी धन सम्पत्ति त्याग गरेर प्रव्रजित हुनु भयो । प्रव्रजित भएर बुद्धको त्रिपीटक धर्म अध्ययन गर्नु भई उहाँले पाँच अभिञ्जाण र आठ समापति प्राप्त गर्नु भयो । यसरी आफ्नो जीवन समाप्ती पछि ब्रह्मालोकमा जन्मनु भयो ।

सारमन्द कल्प

७. सुमन बुद्ध

सुमन बुद्ध २८ सौ बुद्धहरू मध्ये सातौ बुद्ध हुनुहुन्छ । मगल बुद्धको परिनिर्वाण पछि क्रमैसग मनुष्यहरूको आयु घट्दै दश वर्षसम्म पुग्न गयो । त्यसपछि कलियुग आइसकेपछि क्रमैसग मनुष्यहरूको आयु बढ्दै असंख्य आयु भएको कल्पसम्म पनि पुग्न गयो । फेरी असंख्य आयुबाट क्रमैसग फन्दै नब्बे हजार वर्षको आयु पुगेको अवस्थामा निर्वाणको बाटो देखाउनु हुने सुमन बुद्ध लोकमा उत्पन्न हुनु भयो । उहाँ सुमन बुद्ध मेखला भन्ने देशमा सुदत्त भन्ने राजाको कूलमा सिरीमा भन्ने अग्र महारानीको गर्भमा जन्म हुनु भयो । वैश पूर्ण भएपछि वहाँलाई तीनवटा ऋतुमा बस्न योग्य हुने गरी तीनवटा दरवार बनाइदियो । यी हुन -

१. चन्द दरवार
२. सुचन्द दरवार
३. वत्स दरवार

उहाँ यी तीन प्रासादमा वत्सिका युवराज्ञी प्रमुख ६३ लाख सेविकाहरूले सेवा गराएर ९ हजार वर्ष सम्म सुख भोग गर्नु भयो । वत्सिका युवराज्ञीबाट उहाँको अनुपम भन्ने एक पुत्र पनि जन्म्यो । सुमन वोधिसत्त्वले बुढा बुढी, रोगी र एक

भिक्षु आदि चार निमित्त देख्नु भयो । यी चार निमित्त देखेपछि बोधिसत्त्वको मनमा संवेग उत्पन्न भयो फलस्वरूप उहाँले मंगल हात्ति चढेर गृह त्याग गर्नु भयो । बोधिसत्त्वले गृहत्याग गरेको सुनेर उहाँका ३० करोड (तीस करोड) सेवकहरू पनि उहाँकै पछि लागि त्यागी भए ।

बोधिसत्त्व आफ्ना सेवक तीस करोड त्यागीहरूका साथ दश महिनासम्म दुष्कर चर्या गर्नु भई बैशाख पूर्णिमाको दिन अनोमा भन्ने निगममा बस्ने अनुपम भन्ने महाजनको छोरीले चढाएको क्षीर भोजन ग्रहण गर्नु भई अनुपम भन्ने आजिवकले दान दिएको आठ मुट्टा घाँस गांगो वृष (नाग वृक्ष) मुनि विछ्याउनु भयो । त्यही घाँसको आसनमा बस्नु भई चार वीर्यलाई अधिसारी ध्यान गर्नु भयो । घाम अस्ताउन अघि नै धेरै सेना सहित आएका देवपुत्र मारलाई जित्नु भयो । यति भइसकेपछि क्रमशः रात्रीको तीन वटा प्रहरमा तीनवटै ज्ञान प्राप्त गर्नु भई बुद्ध बन्नु भयो ।

उहाँ बुद्ध भइसकेपछि सप्त सप्ताह (४९ दिन) सम्म नाग वृक्ष (बोधि वृक्ष) मुनि नै बस्नु भयो । यसपछि ब्रह्मा आउनु भई उहाँले प्राप्त गर्नु भएको धर्म देशना गर्नुको निमित्त प्रार्थना गर्न आउनु भयो । यस प्रार्थना स्वीकार गर्नु भई अब कसलाई धर्म प्रचार गरौं भनी ज्ञान दृष्टिले हेर्नु भएको वेलामा आफूसगै गृहत्याग गरी आएका ३० करोड भिक्षुहरू आफ्नो कान्छी आमाका छोरा शरण राजकुमार (सुमन बुद्धका भाई) र पुरोहितको छोरा सावित्तथ भन्ने कुमार आदिलाई बुद्धको

उपदेश सुन्ने संस्कार भएकाहरू हुन् भनेर ज्ञानद्वारा थाहा पाउनु भयो । यसैले सुमन बुद्धले आफ्नो ऋद्धिबल प्रयोग गर्नु भई बुद्धगया देखिन आकाश मार्गबाटै मेखला भन्ने वगैचामा जानु भयो । वगैचामा पुग्नु भई भाइ शरण र पुरोहितको छोरा सावित्त्य कुमार सहीत आफूसगै गृहत्याग गरी आउनु भएका तीस करोड भिक्षुहरू र एकलाख परिषद्हरूलाई धर्मचक्र सूत्र देशना गर्नु भयो । धर्मदेशना सुनेर धेरै देव मनुष्यहरूले अमूल्य ज्ञान लाभ गर्न सफल भए ।

सुमन बुद्धको अग्रश्रावकहरू

भिक्षु शरण र भिक्षु सावित्त्य

सुमन बुद्धको अग्र श्राविकाहरू

भिक्षुणी शोणाथेरी र उपशोणाथेरी

सुमन बुद्धको नीजि सेवक

भिक्षु उदेन कुमार

सुमन बुद्धको मूख्य उपासकहरू

वरूण र शरण

सुमन बुद्धको मूख्य उपासिकाहरू

चाला र उपचाला

सुमन बुद्धको शारीरिक उचाई ९० हात थियो । उहाँ बुद्ध हुनु भएको अवस्थामा मनुष्यहरूको आयु ९० हजार वर्षको थियो ।

गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व :-

सुमन बुद्धको समयमा गौतमबुद्ध हुने बोधिसत्व अटुल भन्ने नागराजा भएको रहेछ । सुमन बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गर्नु भई ठाउँ ठाउँमा धर्म प्रचार गर्नु भई रहेको समयमा बोधिसत्व

नागराजा अटुल नामले अत्यन्त ऋद्धि शक्तिले सम्पन्न भएर नागलोकमा रहनु भएको थियो ।

ससारमा अविद्या अन्धकारलाई नाश गर्न सक्ने बुद्ध उत्पन्न हुनु भएको समाचार सुनेर अटुल नागराजा आफ्ना सपरिवार साथ बुद्ध समक्ष उपस्थित भए । त्यहाँ पुगेर अटुल नागराजाले बुद्धलाई अनेक प्रकारका बाजा गाजाद्वारा पूजा गर्नु भई बस्त्र आदि दान गर्नु भई त्रिशरण गमण र पञ्चशील प्रार्थना गर्नु भयो ।

यस प्रकारको श्रद्धा भएको नागराजालाई देख्नु भएर सुमन बुद्धले आफ्नो अनागत ज्ञानबाट यी नागराजा भद्रकल्पमा गौतम कूलमा शाक्यमुनि बुद्ध हुनेछन् भनेर जान्नु भयो । त्यसपछि सुमन बुद्धले अटुल नागराजालाई भद्रकल्पमा गौतमबुद्ध हुनेछ भनेर भविष्यवाणी र आशिर्वाद सुनेर अत्यन्त हर्षित भई आफ्नो नागलोकमा नै फर्केर जानु भयो ।

Dhamma.Digital

सारमन्द कल्प

८. रेवत बुद्ध

रेवत बुद्ध अठ्ठाइसौ बुद्धहरू मध्ये आठौ बुद्ध हुनुहुन्छ। सुमन बुद्ध परिनिर्वाण हुन भइसकेपछि मनुष्यहरूको आयु नब्बे हजार वर्ष भएको सत्ययुगबाट मनुष्यहरू कौ लोभ, क्रोध आदि क्लेशको कारणले आयु घट्दै गएर १० (दश) वर्ष सम्म पुग्न आयो। यसरी युग नाश हुँदै गयो। फेरी सत्ययुग उत्पन्न भयो। सत्ययुगमा मनुष्यहरूको आयु बढ्दै फेरी असंख्य वर्षसम्म पुग्न गयो। मनुष्यहरूको क्लेशको कारणले गर्दा शयवर्षमा एक वर्षको रूपमा आयु बढ्दै गएर ६० हजार सम्म पुग्न गयो।

यस समयमा तुसिता भूवनमा पारमी पूर्णगरी सक्नु भएका वोधिसत्त्वलाई देवताहरूले मनुष्यलोकमा बुद्ध हुन जानको निमित्त प्रार्थना गरेकोले वोधिसत्त्वले पञ्चमहाविलोकन (काल, देश, द्वीप, कूल र मातु आयु परिच्छेद) द्वारा परिस्थितिलाई हेर्नु भयो। परिस्थिति अनुकूल भएकोले मनुष्य लोकको सुधन्यवती भन्ने देशमा विपुल भन्ने राजाको कूलमा अग्रमहारानी विपुला देवीको गर्भमा बास गर्नु भयो। क्रमशः दश महिना भएपछि वैशाख पूर्णिमाको दिन एउटा रमणीय बगैँचामा वोधिसत्त्वको जन्म भयो। उहाँलाई रेवत भनेर नामाकरण गरियो।

रेवत बोधिसत्त्व वयस्क भएपछि उहाँलाई मौसम अनुसार बस्ने ३ वटा महलहरू बनाइ दियो । यी यस प्रकार छन् -

१. सुदस्सन दरवार
२. रत्नगंधी दरवार
३. आवेल दरवार

रेवत बोधिसत्त्वलाई सुदस्सना युवराज्ञीसंग विवाह गराइदियो । यी तीनवटा दरवारमा रहेर रेवत बोधिसत्त्व सुदस्सना युवराज्ञी प्रमुख ३३ हजार सेविकाहरूसंग ६ हजार वर्षसम्म पञ्चकाम सुख भोग गर्नु भयो ।

रेवत बोधिसत्त्वको सुदस्सना युवराज्ञीको तर्फबाट एउटा वरूण नामक पुत्ररत्न पनि प्राप्त भयो । यहि अवस्थामा बोधिसत्त्वले चारवटा निमित्त (बुढाबुढी, रोगी, मृतक र एकजना त्यागी) देख्नु भई धेरै विरक्त हुनु भयो र संसारको सत्य स्वभाव धर्मलाई पनि बुझ्नु भयो । यति भइसकेपछि मंसीर पूर्णिमाको दिन चन्द्रमालाई सम्पूर्ण नक्षत्रले घेरे भए चार अगले युक्त भएको सेनापति सहीत आजानी घोडाले तान्ने रथमा चढेर बोधिसत्त्वले दरवार त्याग गर्नु भई तपश्याको निमित्त जानु भयो । बोधिसत्त्व सँगै एक करोड परिवारहरूले पनि उहाँ सँगै गृहत्याग गरे ।

रेवत बोधिसत्त्वले आफूसँगै गृहत्याग गरी आएका एक करोड परिवारहरू सहीत सात महिनासम्म दुष्कर चर्या गर्नु भई वैशाख पूर्णिमाको दिन साधुदेवी भन्ने महाजन पुत्रीले दान दिएको क्षीर भोजन ४९ गाँस गरेर खानु भयो । त्यसपछि

वरुलिण्ड भन्ने आजिवकले दान दिएको आठमुद्रा घाँसलाई गागो वृक्ष (नाग वृक्ष) मुनि विछर्याउनु भयो । त्यहाँ ५३ हात लामो आसनमा बस्नु भई चार प्रकारको वीर्यलाई अघि सारी ध्यान गर्नु भयो । आसनमा बसिरहनु भएको समयमा उहाँले पाँच प्रकारको मारलाई जितेर महाअतुल भन्ने नाम प्राप्त गर्नु भयो । क्रमैसग उहाँले त्यसै दिन पुब्बे निवास ज्ञान, दिब्ब चक्खु ज्ञान र आसवक्खय ज्ञान प्राप्त गर्नु भई रात्रीको अन्तिम प्रहरमा बोधिज्ञान प्राप्त गर्नु भई सर्वज्ञ बुद्ध हुनु भयो । रेवत बुद्धले बोधिज्ञान प्राप्त गर्नु भएको दिन देखिन बोधिवृक्षको आसपासमा सप्त सप्ताहसम्म (४९ दिन) रहनु भई आफूले प्राप्त गर्नु भएको बोधिज्ञान बारे अध्ययन गर्नु भयो । ४९ दिन सम्म उहाँले कुनै प्रकारको आहार सेवन गर्नु भएन ।

४९ दिन पछि आफूले प्राप्त गर्नु भएको बोधिज्ञान अब कसलाई बोध गराउनु पर्ला भनेर आफ्नो ज्ञानद्वारा हेर्नु भएको वेलामा यस संसारमा प्रायः गरी मनुष्यहरू क्लेश आदिको कारणले गर्दा अज्ञानताले छोपिराखेको नै देख्नु भयो । यही अज्ञानताको कारणले गर्दा अमूल्य ज्ञानलाई बुझ्न सक्ने हो कि होइन भनेर निराश हुनु भयो । यही अवस्थामा ब्रह्मा आएर उहाँको सामुन्ने यसरी प्रार्थना गर्नु भयो कि यस संसारमा यस प्रकारका व्यक्तिहरू पनि नभएको होइन जसले बोधिज्ञानलाई बुझ्न सक्नेहरू पनि छन् । यसैले अमूल्य धर्मदेशना प्रकाश पार्न बुद्ध समक्ष प्रार्थना गर्नु भयो ।

यसपछि ब्रह्माको प्रार्थनालाई स्वीकारेर आफ्नो अमूल्य ज्ञान कसलाई प्रकाश पारौ भनी ज्ञानद्वारा हेर्नु भएको अवस्थामा उहाँसगै गृहत्याग गरी आएका एक करोड परिवारहरूलाई देख्नु भयो । उनीहरूलाई ज्ञान दिनका लागि उहाँ वरूणाराम भन्ने वगैचामा जानुभई अनेक प्रकारका ऋद्धि प्रतिहार्य देखाउनु भई धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नु भयो । त्यस अवस्थामा धेरै मनुष्यहरूले श्रोतापन्न, सकृदागामी, अनागामी र अरहन्त फल सम्म पनि प्राप्त गर्न सफल भएर मनुष्य जीवन सार्थक गरी लाभ उठाए । यस दिन देखि रेवत बुद्धले बोधिज्ञानलाई एकठाउँबाट अर्को ठाउँमा र गाउँ गाउँमा प्रचार गर्नु भयो ।

रेवत बुद्धको अग्र श्रावक (भिक्षुहरू)

भिक्षु वरूण र भिक्षु ब्रह्मादेव

रेवतबुद्धको अग्र श्राविका (भिक्षुणीहरू)

भद्राधेरी र सुभद्रा धेरी

रेवत बुद्धको नीजि सेवक भिक्षु सम्भव

रेवत बुद्धको उचाई ८० हात लम्बाई

रेवत बुद्धको आयु ६० हजार वर्ष ।

रेवत बुद्धको रश्मी (तेज) सधैं एक योजनसम्म फैलिरहन्छ ।

गौतमबुद्ध हुने बोधिसत्व:-

रेवत बुद्धको समयमा शाक्यमुनि बुद्ध हुने बोधिसत्व रमावती देशमा अतीदेव भन्ने ब्राह्मण भइरहेको थियो ।

५३ ♦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

रेवत बुद्धले धर्मचक्र देशना गरिसक्नु भएपछि, उहाँको सद्उपदेश पनि प्रचार हुँदै गयो र बोधिसत्त्व हुनु भएका अतीदेव ब्राह्मणले पनि रेवत बुद्धको बारेमा जान्नु भयो । उहाँले रेवत बुद्ध दर्शन गर्न जानु भयो । बोधिचित्त संस्कार भएको उहाँ अतीदेव ब्राह्मणले ३२ महापुरूष लक्षण र ८० व्यञ्जनले युक्त रेवत बुद्धको शोभायमान भएको रूप देखेर ज्यादै प्रभावित भएर बुद्धको शील, समाधि र प्रज्ञा आदि गुणलाई एक हजार पत्नीमा कविता बनाएर प्रशंसा गर्दै एक हजार मूल्य बराबरको चीवर बस्त्र दान गर्नु भयो । रेवत बुद्धले अतीदेव ब्राह्मणको अद्वितिय श्रद्धा देख्नुभई र यो ब्राह्मण को होला भनी आफ्नो अनागतश ज्ञानद्वारा हेरी यसरी भविष्यवाणी गर्नु भयो - "यी श्रद्धावान अतीदेव ब्राह्मण भविष्यमा भद्रकल्पमा मैले जस्तै तीनलोक (सत्तलोक, सखारलोक र ओकास लोक) मा अग्रबुद्ध बन्नेछ । उहाँ गौतम गोत्रको शाक्य कुलमा शाक्यमुनि गौतम बुद्ध नामले प्रख्यात हुनेछ ।" रेवत बुद्धको मुखबाट अतीदेव ब्राह्मणले यस प्रकारको आशिर्वाद रूपी भविष्यवाणी सुनेर बोधिसत्त्व आफू अवश्य पनि बुद्ध हुने रहेछु भनेर हर्षित भई बाँकि पारमिताहरू पूर्ण गर्नमा उत्साहित हुनु भयो । बुद्ध हुने व्यक्तिले अल्सीपनालाई छोड्नु पर्छ भनेर आफूले आफैलाई वीर्य बढाउनमा उत्साहित बनाएर दान, शील नैष्कर्म्य आदि दशपारमिता धर्मलाई पूर्ण गर्न दिनहुँ मेहनत गर्नु हुँदै सकेसम्म धार्मिक कार्य गर्दै समय वितिसकेपछि देवलोकमा जन्म हुनु भयो ।

सारमन्द कल्प

९. शोभित बुद्ध

शोभित बुद्ध २८ जना बुद्धहरू मध्ये नवौं बुद्ध हुनुहुन्छ । रेवत बुद्ध परिनिर्वाण भइसक्नु भए पछि वहाँको सद्धर्म पनि विस्तारै लोप हुँदै गयो । जसको फलस्वरूप मानिसहरूमा पापकर्म पनि बढ्दै गयो त्यसैले मनुष्यहरूको आयु पनि क्रमशः घट्दै दशवर्षमात्र हुन गयो ।

त्यसपछि फेरि मानिसहरूले धर्मलाई रक्षा गरेको कारणले मनुष्यहरूको आयु पनि क्रमशः बढ्दै गई असंख्य वर्ष सम्म पुग्न गयो । जब मनुष्यहरूमा क्लेश बढ्न थाल्छ त्यसकै कारणले शय वर्षमा एक वर्ष आयु घट्दै नब्बे हजार वर्ष पुग्न गयो ।

यस अवस्थामा तुसिताभूवनमा पारमितापूर्ण गरिसक्नु भएका शोभित बोधिसत्त्वलाई देवताहरू आएर बुद्ध हुनको निमित्त प्रार्थना गरेको कारणले बोधिसत्त्वले मनुष्यलोकमा पञ्चमहाविलोकन (काल, देश, द्वीप, कूल, मातृआयु परिच्छेद) गर्नु भयो र आफ्नो अनागतस ज्ञानद्वारा हेर्नु भएको वेलामा यी पाँच तत्वहरू अनुकूल भइरहेको अवस्थालाई देख्नु भयो । मनुष्य लोकमा बुद्ध हुनको लागि जन्म भए पनि भयो

भन्ने जानेर उहाँ तिसिताभूवनबाट भर्नु भई जम्बुद्वीपको प्रख्यात सुधम्मा भन्ने देशमा राज्य गरिरहनु भएका सुधम्म भन्ने राजाका अग्रमहारानी सुधम्माको गर्भमा वास गर्नु भयो । क्रमशः दशमहिना पूर्ण भईसके पछि वैशाख पूर्णिमाका दिन उहाँ एक रमणीय वगैचामा जन्म हुनुभयो । उहाँलाई शोभित नामले नामाकरण गरियो । शोभित बोधिसत्त्व वयस्क अवस्थामा पुगिसक्नु भएपछि उहाँलाई सप्तरत्नले युक्त भएको कुमुद पासाद, नालीय पासाद र पद्ममा पासाद नामक तीन प्रकारका ऋतु अनुसार बस्न सकिने तीनवटा दरवार बनाई दियो । वैशपूर्ण भई सकेपछि उहाँलाई मखिला देवी युवराज्ञीसग विवाह गराई दिनु भयो । उहाँ शोभित बोधिसत्त्व ती तीनवटा दरवारमा मखिलादेवी युवराज्ञी प्रमुख ७० हजार सेविकाहरूसग २० हजार वर्ष सम्म लौकिक सुख अनुभव गर्नु भयो । मखिला देवीको तर्फबाट सिंह कुमार नामक एक पुत्र पनि जन्म्यो । त्यसपछि उहाँ चार निमित्त (बूढाबुढी, रोगी मृत व्यक्ति र त्यागी) देख्नु भई उहाँ विरक्त मात्र हुनु भएको होइन कि अत्यन्त त्रसित भयभित भई दरवारमा फर्कनु भयो । यसैले उहाँ शोभित बोधिसत्त्वले दरवारभित्र नै आफ्नो शीरको केश छेदन गर्नु भई प्रब्रज्या भएर आनापान ध्यानलाई वृद्धि गर्नु भई चार सतिपठान ध्यानले युक्त भई दरवार भित्र नै सात दिनसम्म दुष्कर चर्या गर्नु भई आठ समापत्ति र पाँच अभिज्ञालाई साक्षात्कार गर्नु भयो ।

५६ ✦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

मिखलादेवी युवराज्ञीले दान दिएको क्षीर भोजन गर्नु भई त्यही आनापान ध्यान गर्दै ऋद्धि प्राप्त गर्नु भयो । वहाँले राजदरवार त्याग गर्ने चित्त बार बार उत्पन्न भइरहेकोले यसरी वहाँले अधिस्थान गर्नु भयो - "जुन स्थानमा मैले बोधिज्ञान प्राप्त गर्न सकिनेछ त्यस स्थानमा यो मेरो राजदरवार पुगोस् ।"

बोधिसत्त्वको अधिस्थान अनुसार राजदरवार एकैचोटि आकाश मार्गबाट उडेर गयो । त्यस अवस्थामा उडेर गईरहेको राजदरवार भित्र वाजागाजा पनि पूर्ण भएको हुनाले वाजाको आवाज पनि गुन्जिरहेको थियो । दरवार उडेर जाँदा धेरै माधिसम्म नपुगि रूखको माथिबाट मात्र उडेको थियो गांगो (नाग वृक्ष) बोधिवृक्षको मुनि दरवार अडियो । त्यहाँ पुग्दा फेरि बोधिसत्त्वले यसरी अधिस्थान गर्नु भयो - "मैले बाहिर जाउँ भन्न नपर्ने गरिकन यस दरवार भित्र रहेका सबै मानिसहरू बाहिर जावोस् ।"

उहाँको अधिष्ठान अनुसार दरवारभित्र रहेका सम्पूर्ण नरनारीहरू बाहिर गयो । दरवार भित्र बोधिसत्त्व एकलै हुनु भयो । बोधिवृक्ष मुनि अडिएको दरवारभित्र नै रहनु भई उहाँ ध्यानमा बस्नु भयो र त्यही नै उहाँले बोधिज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध बन्नु भयो ।

यसरी शोभित बुद्धले चतुआर्य सत्य ज्ञान बुझ्नु भई सप्तसप्ताह (४९ दिन) सम्म बोधिवृक्षको दायाँ बायाँ सात सात दिन सात ठाउँमा रहनु भई बोधिज्ञान बारे जान्नु पर्ने सम्पूर्ण

ज्ञानलाई अध्ययन गर्नु भयो । सप्तसप्ताह वितिसकेपछि ब्रह्मा आउनु भई धर्म देशना गर्न हुन प्रार्थना गर्नुभयो । बुद्धले ब्रह्माको प्रार्थना सुन्नु भई अब सर्वप्रथम कसलाई धर्म देशना गर्नुपर्ला भनी आफ्नो ज्ञान दृष्टिबाट हेर्नु हुँदा उहाँ आफ्नै सानी आमाका दुई छोराहरू असम राजकुमार र सुन्यत राजकुमारहरूको पूर्व संस्कारलाई देख्नु भयो । त्यसपछि उहाँले सर्वप्रथम धर्म देशना गर्नका लागि सुधम्मा भन्ने वगैचामा आउनु भई वगैचाको नाइकेलाई आफ्ना दुवै जना भाईहरूलाई बोलाउन पठाउनु भई धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नु भयो । बुद्धको प्रथम धर्मदेशना सुन्ने अवसर पाएर असंख्य मनुष्य, देव र ब्रह्माहरूले अमूल्य ज्ञान लाभ गर्न सफल भए ।

शोभित बुद्धको अग्र श्रावक (भिक्षुहरू)

भिक्षु सुन्यत र भिक्षु असम

शोभित बुद्धका नीजी सेवक

भिक्षु अनोम

शोभित बुद्धका अग्र श्राविका (भिक्षुणीहरू)

नकुलाधेरी र सुजातधेरी

शोभित बुद्धको मुख्य दाता

राजा जयसेन

शोभित बुद्धको उचाई

५८ हात

शोभित बुद्ध मनुष्यहरूको आयु

९० हजार वर्ष भएको

वेलामा जन्मनु भएको हो ।

५८ ✦ संश्लिप्त बुद्ध वंश

गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व :-

शोभित बुद्धको समयमा शाक्यमुनि बुद्ध हुने बोधिसत्व रमावती भन्ने देशमा सुजात ब्राह्मण भएर जन्मनु भएको थियो । उहाँ शास्त्र विद्यामा पारंगत हुनुहुन्थ्यो । ठूलो सख्यामा आफ्ना चेलाहरू शास्त्र विद्या सिकाएर पूजापाठ गराइरहनु भएको थियो । एकदिन उहाँले लोकमा शोभित बुद्ध उत्पन्न हुनु भएको समाचार सुन्नु भएर आफ्नो सम्पूर्ण दैनिक कार्यहरूलाई पन्छाएर बुद्धको दर्शन गर्न जानु भयो । बत्तिस लक्षण र अस्सी व्यञ्जनले पूर्ण हुनु भएका बुद्धको दर्शनले उहाँ धेरै प्रभावित हुनु भयो र उहाँलाई श्रद्धापूर्वक निमन्त्रणा गरी भोजन दान गर्नु भयो ।

शोभित बुद्धको उपदेश सुनेर ज्यादै प्रभावित हुनु भई आफू पनि त्रीशरण गमन भई वर्षावास तीन महिना सम्म शोभित बुद्ध सहीत भिक्षु संघलाई भोजन गराई श्रद्धापूर्वक महादान गर्नु भयो ।

शोभित बुद्धले सुजात ब्राह्मणको यस प्रकारको श्रद्धा देख्नु भई आश्चर्य भएर यो ब्राह्मण को होला भनेर अनागतश ज्ञानद्वारा हेर्नु भएको वेलामा उहाँ भद्रकल्पमा गौतमबुद्ध हुने भनेर थाहा पाउनु भयो । त्यसपछि शोभित बुद्धले वर्षाबासको अन्त्यमा सुजात ब्राह्मणहरूको भोजन अनुमोदन पछि उपदेश दिनु हुँदै सुजात ब्राह्मण बोधिसत्व भविष्यको भद्रकल्पमा गौतम कूलमा शाक्यमुनी बुद्ध हुनेछ भनेर भविष्यवाणी गर्नु भयो ।

बुद्धबाट आफ्तो भविष्यवाणी सुनेर सुजात बोधिसत्व अत्यन्त प्रशन्न भएर अप्रमादी भई दशपारमिता धर्मलाई वृद्धि गर्न धाल्नु भयो । उहाँले यस धर्मलाई वृद्धि गर्न प्रेरणा पनि प्राप्त गर्नु भयो । एव प्रकारले उहाँ बोधिसत्वले ज्ञान प्राप्त गर्नु हुँदै अन्त्यमा परलोक भएर देवलोकमा जन्म लिनु भयो ।

वर कल्प

१०. अनोमदस्सी बुद्ध

अनोमदस्सी बुद्ध २८ जना बुद्धहरू मध्ये दशौं बुद्ध हुनुहुन्छ । शोधित बुद्धले धर्मदेशना गर्नु हुँदै असंख्य प्राणीहरूलाई धर्मरस पान गराउनु भई उहाँ परिनिर्वाण हुनु भयो । बुद्ध परिनिर्वाण पछि एक असंख्य कल्प सम्म कोहि पनि बुद्ध लोकमा उत्पन्न हुनु भएन । यस प्रकार एक असंख्य कल्पसम्म सून्यकल्प नै भइरह्यो । एक असंख्य सून्यकल्प नाघिसकेपछि लोकमा वर कल्प उत्पन्न भयो । वर कल्पमा क्रमैसंग तीनजना तथागतहरू उत्पन्न हुनु भयो ।

१. अनोमदस्सी बुद्ध
२. पदुम बुद्ध
३. नारद बुद्ध

अनोमदस्सी बोधिसत्त्वले १६ असंख्य र एक लाख कल्पसम्म उत्तम पारमिता पूर्ण गर्नु भई त्रुसिता भूवनमा रहनु भयो । त्यहाँ देवताहरूले मनुष्य लोकमा बुद्ध हुनका लागि प्रार्थना गर्नु भएकोले उहाँले पञ्चमहाविलोकन (काल, द्वीप, देश, कूल र मातृआयु परिच्छेद) गर्नु भई अनुकूल भएकोले देवलोक छोड्नु भई चन्द्रवती भन्ने देशमा राज्य गरिरहेका यसवा भन्ने राजाको कुलमा यशोधरा देवी नाम गरेको अग्रमहारानीको गर्भमा वास गर्नु भयो ।

उहाँ गर्भमा वास गरे देखिन आमा अर्घ्यात रानीको शरीरबाट अनेकन प्रकारका तेजहरू ८० हात परसम्म निस्किरहन थाल्यो । बोधिसत्व गर्भमा रहेको १० महिना पूर्ण भएपछि सुनन्द भन्ने वगैचामा जन्म भयो । उहाँ जन्म हुनु भएको वेलामा सप्तरत्न वर्षेको थियो । यसैले उहाँलाई ब्राह्मणहरूले अनोमदस्सी भनेर नामाकरण गरियो । क्रमैसग उहाँ तरुण भएपछि उहाँलाई मौसम अनुसार बस्ने तीन प्रकारका दरवारहरू बनाई दियो !

यी हुन् -

- १ सिरी दरवार
- २ उपसिरी दरवार
- ३ सिरीवड्ढन दरवार

उहाँको उमेर पुगिसकेपछि राजकुमारी सिरीमासग विवाह गर्नु भई युवराज्ञी सहीत २३ हजार सेविकाहरूसग १० हजार वर्षसम्म यी तीन दरवारमा रहेर सुख ऐश्वर्य अनुभव गर्नु भयो । सिरीमा युवराज्ञीबाट उपवान नामक पुत्रको जन्म भयो । पुत्र जन्म भएपछि अनोमदस्सी बोधिसत्वले चार निमित्त (बूढो, रोगी, मृतक र प्रब्रजित) देख्नु भई संसार देखेर अती नै विरक्तिनु भयो । त्यसैले उहाँले राजदरवार त्याग गरी खटमा चढ्नु भई निस्कनु भयो र प्रब्रज्या हुनु भयो ।

बोधिसत्वले गृहत्याग गरेर निस्कनु भएको समाचार सुनेर तीन करोड मानिसहरू पनि गृहत्याग गरी प्रब्रजित भएर उहाँकै पछि लाग्यो । अनोमदस्सी बोधिसत्वले यी तीन करोड

परिवार सहित १० महिना सम्म दुष्कर चर्या गर्नु भयो । १० महिना पूर्ण भएको दिनमा विशाख नक्षत्रको अपरान्हमा अनुपम भन्ने गाउँ भिक्षाटन जानु हुँदा एक महाजन पुत्री अनोपमा नामक कन्याले क्षीर भोजन दान गयो । क्षीर भोजन ४९ गाँस गरेर ग्रहण गरी सक्नु भएपछि अनोमा नामक आजिवकले श्रद्धापूर्वक दान गरेको आठ मुठ्ठा घाँसलाई थाउपे (अर्जुन वृक्ष) नामक बोधिवृक्ष रूख मुनि विष्ट्याउनु भएको वेला ३८ हात फराकिलो बज्र आशन उत्पन्न भयो । त्यही बज्रआशनमा रही वीर्यपूर्वक उहाँले ज्ञान प्राप्तको लागि कोशिस गर्नु भयो । बैशाख पूर्णिमाको दिन सूर्य अस्ताउनु अगावै उहाँले देवपुत्रमार आदि पञ्चमारलाई जित्नु भई क्रमशः पुब्बे निवास ज्ञान, दिव्य चक्षु ज्ञान, आसवक्खय ज्ञान आदि तीनै ज्ञानले युक्त भएर बोधिज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध हुनु भयो ।

अनोमदस्सी तथागत बोधिवृक्षको दायो बायाँ सप्तसप्ताह (४९ दिन) सम्म रहनु भई बोधिज्ञानको बारे विचार गर्नु भयो । आठौँ सप्ताह पुगेपछि ब्रह्मा आउनु भई यस अमूल्य धर्म प्रचार गर्नका लागि प्रार्थना गर्नु भयो । यसैले उहाँले कसलाई सर्वप्रथम धर्म देशना गर्नु पर्ला भनेर आफ्नो ज्ञानद्वारा हेर्नु भएको वेला ३८ हात उहाँले महाभिनिष्क्रमण गर्नु भएको वेला ३८ हात आफूसगै प्रव्रजित भई निस्कनु भएका तीन करोड त्यागीहरूलाई नै देख्नु भयो ।

त्यसपछि उहाँले शुभवती भन्ने राज्यको सगै रहेको सुदस्सना भन्ने वगैचामा जानु भयो । त्यहाँ नै उहाँले आफूसगै

त्यागी भएर निस्कनु भएका तीन करोड प्रव्रजितहरू असंख्य देवब्रह्माहरू र मनुष्यहरूलाई धर्म चक्र सूत्र देशना गर्नु भयो । त्यस अवस्थामा असंख्य ब्रह्मादेव र मनुष्यहरू अमृतरूपी निर्वाण लाभ गर्न सफल भए ।

अनोमदस्सी बुद्धको अग्रश्रावक (भिक्षुहरू)

भिक्षु निसम र भिक्षु अनोम

अनोमदस्सी बुद्धका अग्रश्राविका (भिक्षुणीहरू)

सुन्दरी घेरी र सुमना घेरी

अनोमदस्सी बुद्धको नीजि सेवक

भिक्षु वरूण

अनोमदस्सी बुद्धको शरीरको उचाई

५८ हात

अनोमदस्सी बुद्धको आयु एक लाख वर्ष

गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व :-

अनोमदस्सी बुद्धको समयमा भविष्यमा शाक्य मुनि बुद्ध हुने बोधिसत्व देव राक्षस भएर जन्मिरहनु भएको थियो । संसारमा मनुष्यहरू पृथकजन भईरहुन्जेलसम्म आ-आफ्नो कर्म अनुसार कहिले राम्रो गतिमा र कहिले नराम्रो कतिमा जन्मलिइरहनु नै पदोरहेछ । यस्तै आफ्नो कर्मको नियम अनुसार गौतम बुद्ध हुने बोधिसत्व पनि एक देव राक्षस भएर जन्मिरहनु भएको थियो । उहाँ देव राक्षस भएता पनि अत्यन्त ऋद्धि शक्तिले पूर्ण भएको धेरै राक्षसपरिवारको सेनापति हुनु भएको थियो ।

६४ ♦ संक्षिप्त बुद्ध वंश

एक दिन लोकमा अनोमदस्सी तथागत उत्पन्न भएको समाचार थाहा पाएर अत्यन्त श्रद्धा उत्पन्न भई वहाँ बुद्धलाई दान गर्न दानशाला आदि बनाएर बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघलाई निमन्त्रणा गरी सातदिन सम्म महादान गर्नु भयो ।

यसरी एक राक्षसको यस्तो अगाध श्रद्धा र भक्ति देखेर अनोमदस्सी बुद्धले यो राक्षस को होला भनेर आफ्नो अनागतश ज्ञानद्वारा हेर्नु हुँदा उहाँ भद्रकल्पमा गौतम कूलमा शाक्यमुनि बुद्ध हुने संस्कार भएको बोधिसत्त्व भनेर थाहा पाउनु भयो । त्यसपछि अनोमदस्सी बुद्धले सातदिन अर्थात अन्तिम दिनको भोजन अनुमोदन पछि यस देव राक्षस सेनापति भविष्यमा एक असंख्य र एक लाख कल्प पछि भद्रकल्पमा गौतम बुद्ध भन्ने नामले प्रशिद्ध बुद्ध हुनेछ भनेर भविष्यवाणी गर्नु भयो । अनोमदस्सी बुद्धको यस्तो भविष्यवाणी सुनेर बोधिसत्त्व राक्षस अत्यन्त हर्षित भई आफूले सकसम्म पारमीधर्म पूर्ण गर्न मेहेनत गर्नु भयो । यसरी पारमी पूर्ण गरेर उहाँ अन्त्यमा परलोक भई देवलोकमा जन्म लिनु भयो ।

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाली भाषा)

१. बीट्ट वरुण	३६. मति राखो भए गति राखो हुनेछ
२. पञ्चमीन	३७. बुद्ध र बुद्ध पति
३. शान्ति	३८. "बुद्ध र बुद्ध धर्मको सलिन परिचय"
र बुद्धको जन्मपति देवानमा
४. नारी हृदय	बुद्ध प्रति अस्मिन्जना
५. पटाचार स्वर्गि चरित	३९. अ. पञ्चवती
६. बुद्ध शासनको इतिहास (भाग - १)	४०. बीट्ट ज्ञान
७. नेपाली जनमान्य	४१. सलिन बुद्ध जीवनी
८. बुद्ध र महिलाको विचार	४२. विनियम ग्रन्थ (भाग - १)
९. बीट्ट ध्यान	४३. विनियम ग्रन्थ (भाग - २)
१०. लक्ष्मी (प्र. स.)	४४. भयण तवर
११. उज्जयिनी कथा सङ्ग्रह	४५. मानव स्वभाव
१२. बीट्ट अगाधमा स्वार्थ्य सेवा	४६. महायान ज्ञानक
१३. कैवल्यनर जातक	४७. बुद्ध पुजा विधि र कथा सङ्ग्रह (वि. स.)
१४. सतिपट्टान भावना	४८. बीट्ट ध्यान
१५. बीट्ट विम्वार (भाग - १)	४९. बीट्ट विम्वार (भाग - ३)
१६. बीट्ट विम्वार (भाग - २)	५०. बुद्धको अलिय धामा (प्रथम भाग)
१७. बीट्ट दर्पण	५१. लक्ष्मी (द्वि. स.)
१८. महासतिपट्टान विरस्तना अन्तर्मुखी ध्यान	५२. लयक शिखा
१९. सत्य रत्न धन	५३. परिचय (द्वि. स.)
२०. सफनताको कथा	५४. धर्मकीर्ति बीट्ट अस्मपन गोष्ठीको २५ वर्ष
२१. धर्म : एक विमल	५५. बुद्ध पुजा विधि कथा सङ्ग्रह र परिचय
२२. मानव महायान	५६. बुद्ध पुजा विधि र परिचय
२३. निरोगी	५७. बुद्ध पुजा विधि
२४. जलक कथा	५८. लक्ष्मी (तृ. स.)
२५. प्रज्ञा चक्र	५९. बुद्धको सांभानक उपदेश
२६. तमाला हृदय	६०. शान्ति मान
२७. सतिपट्टान विपस्तना	६१. पहिलो मुक्तो हुनु ?
२८. बीट्ट प्रनीतर	६२. शान्ति र मैत्री (प्र. स.)
२९. परिचय (प्र. स.)	६३. दान पारिचय
३०. बुद्ध पुजा विधि र कथा सङ्ग्रह (प्र. स.)	६४. बुद्धको सम्मति र मतत्व
३१. मैत्री बुद्धको बुद्ध धर्म	६५. बीट्ट कथा र बीट्ट चरित
३२. बुद्धको जीवनी र दर्शन	६६. विनियम ग्रन्थ भाग - १ (तृ. स.)
३३. भयम धाम र छोराछोरी	६७. सलिन बुद्ध वरा भाग-१ (द्वि. स.)
३४. लक्ष्मी छोरी	
३५. परिचय (शान्ति भाषा)	

Dharmakirti Publication

(English)

1. Buddhist Economic and the Modern World
2. Dharmakirti Vihar Today
3. Dharmakirti Vihar
4. "Dharmakirti in Nut Shell"
5. Dhamma and Dhammawati

२८ जना बुद्धहरूको नामावली

क्र. सं.	बुद्धको नाम	काल	प्रधान संकेतना	शौरिल	प्रत्यय	दिना / शता	प्राण	शुभफल विष्णु	शुभलिका विष्णो	उत्पत्तक	योग उत्तमक	गुण उत्तमिका	शौरिय	देशको संवत्	शाशु वर्ष
१.	विष्णु बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२.	शिव बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
३.	विष्णु बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
४.	शिव बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
५.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
६.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
७.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
८.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
९.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१०.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
११.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१२.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१३.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१४.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१५.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१६.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१७.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१८.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
१९.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२०.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२१.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२२.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२३.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२४.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२५.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२६.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२७.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
२८.	भारत बुद्ध	भारत काल	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाल भाषा)

१. महासन्निपट्टदान सूत्र	३५. प्रार्थना संग्रह
२. बुद्धया भिक्खिनु विषाक	३६. बाह्य (भाग-२) (द्वि.सं.)
३. अभिधर्म (भाग - १)	३७. प्रीट्ट बौद्ध कला
४. ऋद्धि धानिहार्य	३८. मूर्च्छा वासा मय्य
५. वासेट्ठी भेरी	३९. बुद्धया अर्धनीति
६. पःन्ह चूपाय्य	४०. भ्रमण मारव
७. पञ्चनीवरण	४१. उज्जयिनी बाह्य पुत्रः
८. भावना	४२. पालिभावा अक्षतरण (भाग-१)
९. एकताया सा.का	४३. म्हापायाम्ह गह लु ? (द्वि.सं.)
१०. प्रेम छु उची	४४. पालि प्रवेश (भाग-१)
११. विरल्ल गुण स्मरण	४५. पालि प्रवेश (भाग-२)
१२. बुद्ध पुजा विधि (प्र.सं.)	४६. चयन्कार
१३. दीधी भावना	४७. बाह्य (भाग-४)
१४. कर्मव्य (प्र.सं.)	४८. राहुम घात उपवेश
१५. सिद्धा	४९. अभिधर्म
१६. परिपाण	(चित्तकाण्ड छद्मया सन्निपत्त परिषय)
१७. दुबय परिवर्तन	५०. मणिपुत्र जातक
१८. बुद्धया अन्तिम वाचा (भाग -१)	५१. महाजनक जातक
१९. बुद्धया अन्तिम वाचा (भाग - २)	५२. गृही विनय (तू.सं.)
२०. कर्म	५३. चरिय पुत्रः (भाग-२)
२१. बाह्य (भाग - १)	५४. बौद्ध ध्यान (भाग-२)
२२. बौद्ध ध्यान (भाग-१)	५५. शान्तिघा त्वायः
२३. बौधिसन्ध	५६. बुद्ध व गिष्ठा (क)
२४. शास्त्रमणि बुद्ध	५७. विजय धर्म प्रचार वेदाना (भाग-२)
२५. जननसंखण सुत्त	५८. जातक भासा (भाग -१)
२६. मणि विद्या गति भिनि	५९. विरल्ल कन्धा व पुत्र पुत्रः
२७. अहिंसाया विजय	६०. चरिय पुत्रः (भाग-२)
२८. बाह्य (भाग-२)	६१. विरल्ल कन्धा व पञ्चशीलया फलफल
२९. महासंघन जातक (प्र.सं.)	६२. मुनिवनी विपस्वना
३०. मञ्जी छो	६३. विजय धर्म प्रचार वेदाना (भाग-१)
३१. अभिधर्म (भाग-२)	६४. योगीया विट्ठी
३२. बाह्यया फल (भाग-१)	६५. सन्निपत्त बुद्ध जीवनी
३३. बाह्यया फल (भाग-२)	६६. बुद्ध धर्म
३४. शान्ति व दीधी	६७. जातक बाह्य

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाल भाषा)

६८. जगत मान्ना (भाग-२)	१०२. महा स्वप्न जगत (हि.स.)
६९. सर्वज्ञ (भाग-१)	१०६. धम्मपद व्याख्या (भाग-१)
७०. दार्शन प्रवेश (भाग-१,२)	१०७. धम्मपदया भाष्य
७१. किष्का गीतमो	१०८. अर्धधर्म (भाग-२) (हि.स.)
७२. जय पाठ व ध्यान	१०९. सत्तारया म्वाय्
७३. धर्म परीति	११०. धम्मपद (मुल भागि सहित नेपाल भाषाय् अनुबाह) (पं.स.)
७४. मेधिय जगतक	१११. आवांरं बीट्ट महिमापि
७५. चिरदन गुण लुमके ज्ञानया विद्या बादेके (प्र.स.)	११२. बीट्ट पैतिक विद्या (भाग-१)
७६. धम्मपद (धनोकबट्ट)	११३. केस्वत्तर जगतक
७७. भाष्य (भाग-२)	११४. निवर्तण (एचना सण्ह)
७८. सत्तरदन धन	११५. चिरदन गुण लुमके ज्ञानया विद्या बादेके (हि.स.)
७९. सर्वज्ञ (भाग-२)	११६. वालिभावा अवतरण (भाग-२)
८०. धाम	११७. दीर्घयु ज्जीवा
८१. बन्धिक सुत्त	११८. न्हुगु चिरदन बन्धना व धम्मपद
८२. माध्यम धारा	११९. मन्तुपुग् पदः
८३. महासिद्धान्त सुत्त	१२०. सस्कृति
८४. धम्म काय व म्वाय्	१२१. कर्मव्य (हि.स.)
८५. धम्म जीवन	१२२. विशेष म्वा धर्मवने पाठ बायेगु परिभाषा
८६. समय व विपश्यना सहित्त भाखना विधि	१२३. बुद्धया ककषा व इन्धरपट्ट
८७. महाभारत जगतक	१२४. चिरदकाया भाष्य
८८. धम्म मन्ना	१२५. चिरदन बन्धना व परिभाषा
८९. विवेक बुद्धि	१२६. धम्मचक्रपरचलन सुत्त (हि.स.)
९०. भोग स्वास्मन् स्वार्थे	१२७. पट्टानचालि
९१. बुद्धपुना विधि (भाग-१)	१२८. कर्म व कर्मफल
९२. स्वास्मन् स्वार्थे	१२९. सिद्धा (भाग-२)
९३. सिद्धा (भाग-१)	१३०. धर्मया ज्ञान (भाग-२)
९४. सिद्धा (भाग-२)	१३१. सहित्त बुद्ध ब्रह्म (भाग-१)
९५. बुद्धि व सुक्खा	१३२. सहित्त बुद्ध ब्रह्म (भाग-२)
९६. विपश्यना ध्यान	१३३. अर्धधर्म हि.स. (भाग-२)
९७. सतिपट्टान भाखना	१३४. अर्धधर्म भागि
९८. भाष्य (भाग-६)	१३५. न्हाययाम् नुक् सु ? (हि.स.)
९९. धम्मचक्रपरचलन सुत्त (हि.स.)	१३६. अन्तमकषण सुत्त (हि.स.)
१००. गीतम बुद्ध	१३७. बुद्धपुना, धम्मपद व ज्ञानया (प्र.स.)
१०१. नेपालय् २५ ई. निगु मुमनि	१३८. चिरदन बन्धना व परिभाषा (हि.स.)
१०२. बुद्ध व सिद्धा (क.)	१३९. धम्मचक्रपरचलन सुत्त
१०३. सिद्धा (भाग-३)	१४०. बुद्ध बन्धन विधि व बुद्धा भिम्मा किरक
१०४. सिद्धा (भाग-४)	१४१. मन्तुपुग् (हि.स.)
	१४२. प्रीट्ट बीट्ट कषा (हि.स.)

मुद्रक : जैल सरस्वती छापाखाना, ललजिन्घाट, फोन नं. ८३३०५४